2003, ՀՈՒՆԻՍ Ա, ԹԻՎ 11 (151)

Բիւզանդիայ Հայաստան

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԹԵՐԹ

ՄԱՄԼՈ ՀԱԳՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՈՒԽՏԻ ՊԱՏԱՐԱԳՆԵՐ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ

Կիրակի հունիսի 1-ին, Սբ. Էջմիածնում Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հանդիսաւորութիւնը մատուցվեց հերթական Ուխտի պատարագը: Մայր տաճարի օծման 1700-ամյակի տոնակատարությունների ծիրում այս անգամ եկեղեցականաց դասի առաջնորդությամբ Սբ. Էջմիածին էր եկել Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու Սուրբ հայրապետական թափի ուխտաւոր ժողովուրդը՝ ավելի քան 10 000 հայորդիներ: Օրվա պատարագիչն էր թեմի առաջնորդական փոխանորդ գեղաճառոն Տ. Նավասարդ եպս. Վոնյանը:

Նորին Սրբության անունից ուխտավորներին ողջունեց Մայր Աթոռի դիվանապետ հոգեշնորհ Տ. Արտակ վրդ. Խաչատրյանը:

«Այսօր եւս այս սրբարանից պիտի սիրտ առնի մեր հոգեւոր, կրոնական կյանքի ուժգին հոսանքը, ճանգի այստեղ է հաստատված Լուսավորչի Հայաստանյայց վերածնության Հոր սուրբ գավազանը, որ նրա հոտին միշտ ի փրկություն է հովվել: Այս ուխտով մեր պիտի նոր շունչ ու ոգի հայորդեմք մեր հավատքի հոր աստվածաշնորհ զորությանը: Երեսունեւոթ տարի սուրբ գնդանանց լուսոյ»: Այս պահին եւս մեր մեջ լսելի է ծեսակենցաղ հուսվերը. «Եկայք տիեզերք սուրբ գնդանանց լուսոյ»: Մեզ այստեղ բերել է մեր ուխտաւոր ընկերներից ժամանցված հայրենակիրության ու եկեղեցասիրության ոգին: Այս պահին անմեմն նորացված հավատով ավելացրեմք սրբերի արքունիներից մանարված Լուսավորչի կանթեղի յուղը, նորեմ մնրեվեցեմք

Լուսավորչյան լույսով, մեր հոգիներում վառեցեմք փրկչական ջահը: Այս պահին անեմ մեկս ուխտի մեր սոպանումն ունեմք: Ասված ի կասար անի ուխտը անենիս, իրականացնի բոլոր հրաւերները, համանի բարի մղումներով: Աստեմ նոր ձգտումներով, որ Ամենակալ Աստծո լուսեղ տաճարի մեջ դեպ ի ամենայն ինչ լուսեղ լեսեր Մուսեղ Իշխանը, որոնց գի մեր հոգին չդառնա ինձ բույն, որ տեղ ոչ մի թռչուն գառուն չի բերում: Ուրեմն այս ուխտով թող գառնանա մեր կյանքը, թող բորբոքի մեր հոգու կանթեղը աստվածային սիրով ապրելու»,- ասաց նավասարդ սրբազանը՝ բազմահազար ուխտավորներին ուղղված իր խոսքում:

Սրբազան տարողությանը ներկա էին բարձրաստիճան հոգեւորականներ, Գեղազուն հոգեւոր խորհրդի անդամներ, Սարգսյան հայրապետական թեմի թեմական խորհրդի անդամներ, ՀՀ Սահմանադրական դատարանի նախագահ Գագիկ Հարությունյանը, ՀՀ կառավարության անդամներ եւ Ֆրանսիայի Բուռ-դյուՈոն ճահճեզի վարչական խորհրդի նախագահ Ժան-Նոել Գերիմին:

Սարգսյան հայրապետական թեմի ուխտի օրվա առիթով Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածին այցելեցին նաեւ ՀՀ վարչապետ Անդրանիկ Մարգարյանը եւ կառավարության այլ անդամներ:

Սբ. Պատարագից հետո թեմի հոգեւորականաց դասին, թեմական եւ ծխական խորհրդի անդամներին, ադաբնորդ սրբազան հոր գլխավորությամբ, Վեհարանում ընդունեց Վեհափառ Հայրապետը:

▼▼▼

Հունիսի 8-ին՝ Հոգեգալստյան տոնի օրը, Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հանդիսաւորությամբ մատուցվեց հերթական Ուխտի պատարագը: Մայր տաճարի օծման 1700-ամյակի տոնակատարությունների ծիրում այս անգամ իր թեմականներեն հեն Սուրբ Էջմիածին էր եկել Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու Անգլիայի հայոց թեմի առաջնորդ ու օրվա պատարագիչ գեղաճառոն Տ. Նաթան եպս. Հովհաննիսյանը՝ արահայտելու իր սերն ու հավատարմությունը հանդեպ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը:

«17 դարեր շարունակ ամեն հայորդի գալիս է աստվածաշունչ այս կամարների տակ իր հայրերի աղոթքը կրկնելու եւ նրանց տեսիլքը վերնելու. 17 դարեր շարունակ հայ հավատացյալն այս Սուրբ Խորանից է հայորդվում Փրկչի սուրբ արյանն ու մարմնի, բարձրացող խնկի ու մարմնի աղերսող լույսի հետ իր աղոթքը վերաբերում առ Աստված. 17 դարեր շարունակ Միածին Որդու Իր-

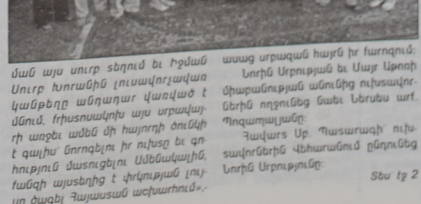

ման այս սուրբ տեղում եւ Իրման Սուրբ Խորանին լուսավորչավառ կանթեղը անդադար վառված է մնում. հրխտոսակիրս այս սրբավայրի առջեւ ամեն մի հայորդի ծուլնի դ գալիս՝ նորոգելու իր ուխտը եւ գտնելու մատուցելու Ամենակալին. հանգի այսեղից է փրկության լույսը ծագել Հայաստան աշխարհում»,- ասաց սրբազան հայրն իր քարոզում:

Նորին Սրբության եւ Մայր Աթոռի միաբանության անունից ուխտավորներին ողջունեց նաեւ Ներսես արք. Պոզապալյանը:

Հավատս Սբ. Պատարագի ուխտավորներին Վեհարանում ընդունեց Նորին Սրբությունը:

Տես էջ 2

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԽՈՍՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԵՐՐՈՐԴ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՆԻՍՏԻ ԱՌԻԹՈՎ

12 հունիսի, 2003 թ.

Մեծարգո Նախագահ,
Հայաստանի Ազգային Ժողովի պատգամավորներ.

Ողջունում ենք Ձեզ Հայաստանի առաջին խորհրդարանի այս անդրանիկ նիստի առիթով եւ ընդգծելու կամքս Մեր շնորհավորանքը բերում Ազգային Ժողովի պատգամավորներին:

Մեր Հայրենիքի եւ հանուր հայության կյանքում որոշիչ վերափոխումների ու վերակազմակերպումների ժամանակաշրջան ենք ապրում՝ կապված ինչպես Հայաստանի անկախության վերահաստատման ու Արցախի ազատագրության, այնպես եւ համընդհանուր գլոբալացումների ու վերակազմակերպումների հետ: Վերափոխվում եւ ամրապնդվում են նաեւ մեր երկրի օրենսդրական հիմքերը, որոնց վրա պիտի բարձրանա հասարակական կենսունակ գաղափարը, գիտությունն ու կրթությունն եւ հոգեւոր կյանքի շարունակական առաջընթացը:

Օրենքի արդարության եւ իրավունքի հաստատման հասարակական ձգտումն է եւ, արդարեւ, «օրենքը սուրբ է», ինչպես ասում է առաքյալը (Հռոմ. 7.12): Սուրբ է օրենքը, երբ նրանով իսկապես հաստատում ենք արդարությունն ի իրավունք, երբ օրենքների սահմանմանիս եւ օրենքների գործողության ճանփեզիս առաջնորդվում ենք մարդու ու հասարակաց համընդհանուր շահի անհրաժեշտությունների:

Օրենքներով կարգավորվում է մեր կյանքը՝ ընդանիքից մինչեւ ներպետական ու միջպետական հարաբերությունների, հնգետարար օրենսդրությունը իրրեւ արտահայտություն հասարակական շահի մեր իրական մտադրության պետք է խարսխված լինի ազգային մեր սովանդների, քրիստոնեական բարոյական մեր սկզբունքներին ու արժեքներին, քանզի օրենքները միաժամանակ հասարակական պատվիրություն են կրում, դիմագիծ հավելում մեր ազգային նկարագրին: Մեր ժողովրդի մշակութային հարուստ ժառանգության կարեւոր մասն են կազմում կանոնագիր ու օրենսդրողական ակտեր, որոնցով պետականության կորստի պայմանների մեջ անգամ հավատք մնացել հայրենական մեր կրոնքը: Մեծարգո պատգամավորներ, Դուք կոչված եք կարեւոր ու մեծ առաքելություն: Ձեր ընդունած օրենքներդ որքան որ համահունչ լինեն ժամանակի զարգացումներին ու խնդիրներին եւ հարազատ՝ մեր նկարագրին, մտածողությանն ու ձգտումներին, որքան որ հարիր՝ 1700-ամյա քրիստոնեական երկրին ու մշակույթին, այնքան ավելի պիտանի ու գործուն կլինեն եւ կնպաստեն մեր երկրում ժողովրդավարական գործընթացների զարգացումներին:

Հայրապետական հորդորն է Ձեզ, սիրելիներդ, որ Հայաստանի Ազգային Ժողովում օրենքների կյանքի կոչը Ձեր սիրով առնչվենին ու հարազատ ժողովուրդ, որպեսզի այդ օրենքներով ապրի պաշտպանված լինի մեր Հայրենիքը, հասարակական ամուր դաշինք լինի ընկերային մեր կյանքը, եւ իրրեւ մեկ ամբողջություն շարունակեն ապրել Հայաստանը, Մայրենի ոն Սիպոորը: Աղոթում ենք, որ Ազգային Ժողովի գործունեությունը հայանպաստ լինի Ձեր միասիրտ ոգով կարեւոր ներդրում դառնա մեր Հայրենիքի առաջընթացի, հայոց գալիքի հավատարիմ ծառայության համար:

Հայրապետական Մեր օրհնությունն ենք բերում Ձեզ եւ մաղթում, որ հանդիսավոր Ձեր նստումով սկիզբ առնող պատգամավորական Ձեր ոգին լինի արդյունաբեր՝ հանուն մեր ժողովրդի հույսերի ու սպասումների եւ իսաղաղ, բարօր ու երջանիկ կյանքի:

Շնորհք եւ սէր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եղիցին ընդ Ձեզ. ամէն:

ՄԱՄԼՈ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Մայր Աթոռում էջմիածին խաղաի բնակչության համար կբացվի ատամնաբուժական կենտրոն

Հունիսի 1-ին Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում հանդիսաությունով Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կատարվեց ատամնաբուժական կենտրոնի օրհնության կարգ եւ հուշաքարի բացում: Արարողությանն իրենց մասնակցությունն էին բերել ՀՀ վարչապետ Անդրանիկ Մարգարյանը, Ֆրանսիայի Բուս-դյու-Ռոն նահանգի վարչական խորհրդի նախագահ Ժան-Նոել Գերինին, ՀՀ-ում Ֆրանսիայի արտակարգ եւ լիազոր դեսպան Անի Կյունին, էջմիածնի եղեգեղեցիներ Հռաշիկ Արգարյանը, Շիրակի մարզպետ Ֆելիխս Փիրումյանը, Մայր Աթոռի միաբաններ եւ Մարսելից ժամանած Ֆրանսահայեր:

Ատամնաբուժական դիսպանսերը Հայոց Հայրապետի օրհնությամբ կահանգաղեցին եւ մասնելաբնակ բարեդարձ հայորդիներին՝ այս նախաձեռնության համար, որը վկայում է Ֆրանսիացի եւ հայ ժողովուրդների բարեկամության ու եղբայրական սիրո մասին: «Այսօր մեր հոգին առանձնակի մխիթարություն է ստանում, որովհետեւ մեր հովանավորությամբ եւ օժանդակությամբ բացվող ատամնաբուժական կենտրոնը վերականգնելու է մի հասանություն, որը հիմնադրվել է դեռեւս 1902 թ. երանելիաիշատակ Մկրտիչ Խրիմյան Ամենայն հայոց Հայրապետի կողմից՝ ողբալ հիվանդանոց Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի սանուց համար», - իր խոսքում նշեց Վեհափառ Հայրապետը:

Արարողությունից հետո Վեհարանում ընդունելության ժամանակ Ն. Ս. Օ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը «Սբ. Գրիգոր Լուսավորիչ» շքանշան հանձնեց Ֆրանսիայի Բուս-դյու-Ռոն նահանգի վարչական խորհրդի նախագահ Ժան-Նոել Գերինին՝ իբրեւ մեծագույն գնահատական իր հայանպաստ գործունեության:

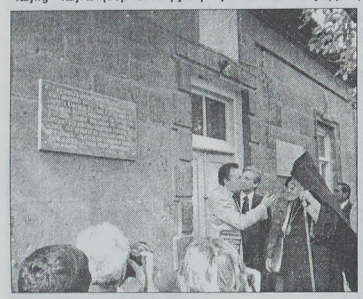

Սնանալով Հայ եկեղեցու բարձրագույն շքանշանը՝ ցրն. Գերինին Վեհափառ Հայրապետին ուղղվելու է Ֆրանսիայի Բուս-դյու-Ռոն նահանգի վարչական խորհրդի նախագահ Ժան-Նոել Գերինիի հովանավորությամբ եւ Ֆրանսահայ «Բարձունք 5165» բարեգործական կազմակերպության ջանքերով:

Արարողության ավարտին Նորին Օրբությունն իր գնահատանքը հայտնեց նաեւնորհակալություն հայտնեց իրեն արժանացած պատվի համար: Բարձր գնահատելով Հայ եկեղեցու դերը հայ ժողովրդի կյանքում՝ նահանգապետը հավատիացրեց, որ այսուհետ եւս ամեն ինչ կանի հայ-ֆրանսիական բարեկամությունն առավել ամրապնդելու համար:

Գարեգին Բ Կաթողիկոսն ընդունեց ԱՊՀ անդամ երկրների Անվանգության մարմինների եւ հատուկ ծառայությունների ղեկավարներին

Հունիսի 3-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց ԱՊՀ անդամ երկրների Անվանգության մարմինների եւ հատուկ ծառայությունների ղեկավարների խորհրդի անդամներին՝ իրենց դժվարին առաքելության մեջ: «Հավատում եմ, որ այս հանգործակցությունը տիպի բարի պտուղներ բերի ԱՊՀ անդամ երկրներից յուրաքանչյուրին», - նշեց Հայոց Հայրապետն իր խոսքում:

Հանդիպման ընթացքում, ի պատասխան ներկաների հարցումների, Վեհափառ Հայրապետը ներկայացրեց Հայ եկեղեցու գործունեությունը կրթական եւ սոցիալական ոլորտներում, եկեղեցիոնեություն հարաբերությունները:

Գարեգին Բ Կաթողիկոսն ընդունեց ՌԴ Հարավային Դաշնային մարզում ՌԴ նախագահի լիազոր ներկայացուցիչ Վիկտոր Կազանցեւին

Հունիսի 3-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց ՌԴ Հարավային Դաշնային մարզում ՌԴ նախագահի լիազոր ներկայացուցիչ Վիկտոր Կազանցեւին եւ իր գլխավորած պատվիրակությունը:

Ողջունելով հյուրերի այցը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին՝ Նորին Սրբությունն իր գնահատանքը հայտնեց ՌԴ Հարավային Դաշնային մարզի իխխանությունների ներկայացուցիչներին այն հոգածության համար, որ տածում են հայ հավատացիների նկատմամբ: Բարձր գնահատելով բազմազգ այդ տարածաշրջանում խաղաղության առպահովելու նրանց ջանքերը Վեհափառ Հայրապետը մաղթեց Վիկտոր Կազանցեւին Աստծո օգնականությունը՝ իր գործունեն երկու ժողովուրդների դարավոր բարեկամության:

Շնորհակալություն հայտնելով ընդունելության համար՝ Տիար Կազանցեւը արտահայտեց իր ջերմ վերաբերմունքը Հայաստանի նկատմամբ եւ փաստեց երկու ժողովուրդների բարեկամական սերտ կապերի մասին: «Մեր առաքելությունն է վերականգնել այն բոլոր կամուրջ, որ եղել են մեր երկու ժողովուրդների միջեւ բոլոր ոլորտներում եւ առավել զորացնել դրանք»,- ասաց ՌԴ Հարավային Դաշնային մարզում ՌԴ նախագահի լիազոր ներկայացուցիչը՝ նշելով նաեւ, որ ամեն կերպ աջակցում է տարածաշրջանում կազմակերպվող միջկեղեցական եւ միջկրոնական երկխոսություններին:

Հանդիպումը ներկա էր Հարավային Ռուսասանի հայոց թեմի առաջնորդ Տ. Մովսես եպս. Մովսիսյանը:

Տ. Բագրաս վրդ. Գալստանյանն ընտրվեց Կանադայի հայոց թեմի առաջնորդ

Մայիսի 31-ին Կանադահայոց թեմի 20-րդ պատգամավորական ժողովը, Հայերի մեծամասնությամբ, նոր թեմակալ առաջնորդ ընտրեց Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի միաբան, Առաքեալների թեմի առաջնորդական տեղապահ Տ. Բագրաս վրդ. Գալստանյանին:

Ժողովը նախագահում էր թեմի նախկին առաջնորդ Տ. Հովնան արք. Տերտերյանը, որ վերջերս ընտրվել է ԱՄՆ արեւմտյան թեմի առաջնորդ:

Հունիսի 3-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը հայրաբարեսական գրով վավերացրեց նորընտիր առաջնորդի ընտրությունը:

Կենսագրական տեղեկություններ

Տ. Բագրաս վարդապետ Գալստանյանը (ազգանվն անունով՝ Վազգեն) ծնվել է 1971 թ. մայիսի 20-ին Գյումրիում:

1978-1988 թթ. սովորել է Երեւանի թիվ 156 դպրոցում:

1988 թ. ընդունվել է Սուրբ էջմիածնի հոգեւոր ճեմարան:

1993 թ. դեկտեմբերի 25-ին ձեռնադրվել է սարկավագ՝ ձեռամբ Տ. Անանիա եպս. Առաքելյանի:

1994 թ. գերազանց առաջադիմությամբ ավարտել է հոգեւոր ճեմարանը՝ պատշգամբելով ավարտաճառեր՝ «Խոսրով Եռիսկոպոս Անձեւացի. կենսագրական գծեր» եւ «Բացայայտութիւն Կարգաց Եկեղեցւոյ», բնագիրն ու աստվածաբանությունը» թեմաներով:

1995 թ. հունիսի 23-ին ձեռամբ երջանկահիշատակ Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ձեռնադրվել է կուսակրոն հահանա: Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանում դասավանդել է եկեղեցական եռաժշտություն եւ Սբ. Պասարագի մեկնություն առարկաները: Աշխատակցել է Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի «Էջմիածին» պաշտոնական ամսագրի խմբագրությանը:

1996 թ. Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի սնորհնությամբ նշանակվել է «Էջմիածին» ամսագրի գլխավոր խմբագիր: Միաժամանակ դասավանդել է Սեւանի Վազգենյան դպրանոցում:

1998 թ. մեկնել է Անգլիա՝ ուսումը շարունակելու Մրբիլիդի «Սբ. Հարություն» ասպետաբարանական ողեջում եւ Լիդգի համալսարանում:

2000 թ. հուլիսին, ավարտելով ուսումնառությունը, Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի սնորհնությամբ վերադարձել է Մայր Աթոռ եւ օգոստոսի 1-ից նշանակվել Վազգենյան հոգեւոր դպրանոցի տեսուչ:

2002 թ. պատշգամբել է վարդապետական թեզ «Հիվանդաց օծման խորհրդի խնդիրը Հայ Եկեղեցում» թեմայով, եւ սացել վարդապետության աստիճան:

2002 թ. հոկտեմբերին Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի բարձր սնորհնությամբ նշանակվել է Առաքածոնի թեմի առաջնորդական տեղապահ:

Հաղորդում ավարտվեց «Ս. Հովհան Օձնեցի Հայրապետը եւ իր ժամանակը» խորագրով գիտաժողովը

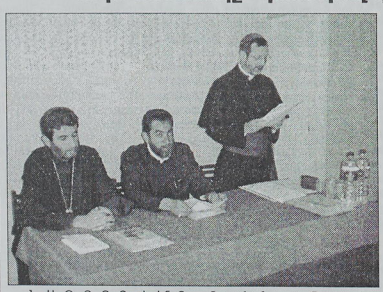

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնությամբ եւ Գուգարաց թեմի առաջնորդ Տ. Սեթրան եպս. Չուլջյանի նախաձեռնությամբ հունիսի 3-5-ը Հաղորդում տեղի ունեցավ «Սբ. Հովհան Օձնեցի Հայրապետը եւ իր ժամանակը» խորագրով գիտաժողովը:

«Մեր նոդաակն է նախ դանձնցնել սուրբ Հայրապետի հիշատակը, կարեւորել նրա հիմնարար դերը Հայ եկեղեցու ազգայնացման գործում եւ ապա վերարժեւորել նրա հմայում կեցվածքը մեր ժողովրդի դաստիրության ճակատագրական հասվածում»,- բացել-ով գիտաժողովը՝ ասաց Սեթրան արքեպս.:

Սբ. Հովհան Օձնեցին, որ իրավամբ կրում է Իմաստասեր անունը, 8-դ դարի հայոց մեծագույն հայրապետներից է: Գահակալության 11 տարիների ընթացքում սուրբ Հայրապետը կարողացել է դիմակայել բյուզանդական ու արաբական ճնշումներին՝ պայքարելով ազգությունի դեմ, մարել Հայասասանը ներին թշնամիներից: Օձնեցին թողել է նաեւ հարուստ ու արժեքավոր մատենագրական ժառանգություն: Նրա «Կանոնագիրք հայոց»-ը հայ իրավունքի մեջ հրավարանական առաջին մեծ ժողովածուն է, իսկ «Գիրք թղթոց»-ն ամփոփում է Հայ եւ Տիեզերական Եկեղեցու հայրերի թղթակցությունները ու նամակները: Սբ. Հովհան Օձնեցուց մեզ եկ հասել նաեւ բազմաթիվ ճառեր, շարականներ: Նա հայտնի է նաեւ իր հրաշագործությունները:

Գիտաժողովի մասնակիցները՝ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի միջեկեղեցական հարաբերությունների բաժնի պատասխանատու Տ. Եզնիկ եպս. Պետրոսյանը, Անդրկովկասում Վաչիկանի դեսպան եւ պատգամ ելիրակ Կլաուդիո արք. Գուլջերոտին, ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի, Մաշտոցի անվան Մատենադարանի եւ Կոմիտասի անվան ազգագրական կոնսերվատորիայի գիտնականները, իրենց զեկուցումներով բազմակողմանիորեն ներկայացրեցին Օձնեցի Հայրապետին՝ իբրեւ աստվածաբան, խաղաղական եւ մշակութային իմաստասեր գործիչ, կանոնագետ, պատկերահարգ եւ պատկերաբան, ուղղափառության ջատագով, հինարար, շարականագիր եւ խաչհարային մշակույթի ձեւավորման գործում մեծ ներդրում ունեցող: Բոլոր այս զեկուցումները հետագայում կցոպագրվեն:

Սբ. Հովհան Օձնեցու շարականներն անգլագական կատարմամբ հանդես եկավ Անահիտ Պարոյանը:

Գիտաժողովի օրերին մասնակիցները Սեթրան արքեպս. Չուլջյանի ղեկավարությամբ այցելեցին Ալավերդու Ս. Գր. Նարեկացի եկեղեցին, եղան Սանահինի վանքում եւ Օձունի տաճարում: Մասնակիցներն ուխտագնացություն կատարեցին նաեւ Արդվին Ս. Հովհաննես (Սրբանես) եկեղեցի, ուր գտնվում է հայոց Իմաստասեր Կաթողիկոսի գիրքը: Նրանք այդտեղ բարձրացրեցին առ Աստված իրենց խոնարհումը բերելով սուրբ Հայրապետի լույս նշխարներին:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍԲ. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱԿԱԳՐ

Թեմական կյանք

ԵՐԲ ԲԽՈՒՄ Է ՍՐՏԻՑ ԵՎ ՎԵՐԱԴԱՌՆՈՒՄ ՍԻՐՏ

Ավանդական Վարդանոնը Թբիլիսիի Սուրբ Գեւորգ առաջնորդանիս եկեղեցի բերեց հայոց մեծն գուսան Սայաթ-Նովայի արվեստի փիտահեռերին: Սուլիսիկ վաղ առավոտից թխլած եղիսէնց չսարսափեցերց նուանց եւ չյաւսերեց տոնախմբությունը: Եւ կամ վարդեր դնելու նրա շիրիմին, հաղորդակցվելու նրա մարդասիրական գաղափարներին:

Միջոցառումը սկսվեց Վիրահայոց թեմի առաջնորդ Տ. Վազգեն վարդապետ Միրզախանյանի օրհնության խոսքով: *«Սիրելի հայորդիներ, Վասսանի համար այս մեծ օրը, երբ բազմությամբ հավաքվել եք Վասսանի եւ Հայաստանի տարբեր անկյուններից ոչ միայն հայեր, այլեւ կոկնասյան այլ ազգերի ներկայացուցիչներ ոգեկոչելու Սայաթ-Նովայի հիշատակը, հոգեւոր դասի անունից օրհնում եւ մաղթում եմ, որ Սայաթ-Նովայի շունչը երբեւէ չդադարի թթիլիսցիներից եւ թթիլիսիից»:* Առաջնորդ հոր օրհնության խոսքից հետո՝ աւարողությունը վառող Վասսանի հայ գողտների միության նախագահ Ժոռա Սնխչյանն արժեւորեց գուսանի ստեղծագործական ժառանգությունը՝ եռխսագիտությամբ հիեելով Հովհաննես Թումանյանի, գնարիչ Գեւորգ Բաշինջաղյանի, վաց գուսան մշակության ակնառու ներկայացուցիչներ Իոսեբ Իմերաշվիլու, Իոսեբ Գրիաշվիլու եւ ուրիշների, որոնք 1914-ին ծնունդ տվեցին Վարդանոնին: Եռախսավորների շարքում հիշատակվեց նաեւ վերջերս վախճանված արձակագիր Բենիկ Սեյրանյանի անունը, ով մեծ գրչակիցների հիմնած, բայց հաղարական թոհուբոհերում մոռացված հանդիսությունը 1963 թվականին վերսին կյանքի կոչեց, եւ այն հանձնվեց սեռունկներին:

Քվենո Քաթալիի երկրածասում Վասսանի նախագահի թեսական լիազոր Լեւան Սամալածեն, դիմելով ներկաներին, ասաց, որ իրեն պաշիվ է ընծեռվել տոնի մասնակիցներին հաղորդել Վասսանի նախագահ էդուարդ Շեւարդնաձեի ջերմ ողջույնը: Եվ որ Վարդանոնին իր եղբայրական ողջույնն է առաքել նաեւ Քվենո Քաթալիի ողջ բնակչությունը:

Պարոն Սամալածեն իր ելույթում առանձնակիորեն ընդգծեց, որ Սայաթ-Նովա ստեղծագործող թբիլիսյան կոլորիտի վառ արտահայտությունն է, եւ մեզ՝ նրա ստեղծագործական ժառանգորդներիս, մնում է սիրել եւ արդել նրա ոգես:

Ներկաներին ողջունեցին նաեւ Հայաստանից ժամանած դասվիրակության անդամները՝ բանաստեղծ Դավիկ Հովեյանը, հոգաբարձախոս-դրամաշուրջ Կարինե Խորիկյանը, հայ կինոյի ճանաչված դերասան Ազատ Գասոսյանը, որը նաեւ իր տղավորիչ ասմունքով զարդարեց միջոցառումը:

Վասսանի հաղարաքիների միության գլխավոր քարտուղար Գ. Զուրաբաշվիլին իր եւ Վասսանի պեսնախարար Ավթանդիլ Զորքանաձեի անունից ջերմորեն շնորհավորեց ներկաներին հանվարաքական տոն դարձած Վարդանոնի առիթով:

Կոկին ու կոկին ոգեկոչվեց միջնադարի հանդուգն բանաստեղծ, մեծ սիրեցյալը: Հանդես եկողները՝ Վասսանի մշակույթի փոխնախարար Սվետլանա Քեքեսը, վաց հանրաճանաչ բանաստեղծներ Տանուտի Շարլիաշվիլին, Գենո Կալանդիան, Վասսանի հայերի միության նախագահ Գենադի Մուռադյանը, Թբիլիսիիի Սուլխան-Սաբաճ Օրբելիանու անվան ազգային ծանկվարժական հանվարարի հայոց լեզվի եւ գրականության ամբիոնի վարիչ Նինա Ափգիսուրիձեն, վրաց կինոյի անվանի դերասան, ռեժիսոր Գեորգի Քավքարաձեն, Սայաթ-Նովայի ստեղծագործությունների մեջ բացահայտեցին իրենց ազիաարհը. *«....նա ընդհանուր կոկնասյան տիպ էր, որի մեջ միացած էր հայկական, վրացական եւ արդբեջանական հոգին եւ նրան սիրելով՝ անհնար է նրա նման չսիրել Կոկնասը»:*

Սայաթ-Նովայի տաղերի՝ իր վրացական թարգմանությամբ հանդես եկավ նաեւ անվանի բանաստեղծ, թարգմանիչ Գիվի Շահնազարը: Մեծանուն բանաստեղծին իրենց բանաստեղծությունները նվիրեցին Միխայել Սխայանը, Լուսինե Վանդանը եւ արդբեջանցի բանաստեղծ Միրզա Սաբովը:

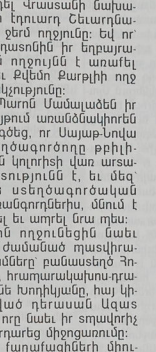

Գոհունակության բուռն ու ցնծալից արձագանքներով վարձատրեց ժողովուրդը ելույթ ունեցողներին, ֆանգի նրանց խոսք նաեւ իր սրտի խոսքն էր, իսկ հուզից ու դուրեկաւ է լինում միայն այն, ինչ բխում է սրտից ու վերադառնում է սիրս...

Ավանդույթը եզրափակվեց ավանդական ճոխ հանդեպով:

ՄԱՍԼՈ ԴԻՎԱՆ
ՎԻՐԱՀԱՅՈՑ ԹԵՄԻ

ԳԵՐԾ. Տ. ՅՈՎՆԱՆ ԱՐՔ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՈՒՂՂԱՓԱՌ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՊԵՏԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԱՄՆ-ի Հայասանեաց եկեղեցւոյ Արեւմտեան Թեմի Առաջնորդ՝ Գերշ. Տ. Յովնան Արք. Տէրտէրեան Յունիս 4-ին, 2003, Առաջնորդական հրաւիրեց Արեւելեան Ուղղափառ եկեղեցիներուն հոգեւոր պետերը, որպէսզի իրար ծանօթանան եւ աւելի զօրացնեն իրենց եկեղեցիներուն դաւաւոր յարաբերութիւնները:

Լոս Անճելըսի Ղոյսի Ուղղափառ եկեղեցւոյ Առաջնորդ՝ Գերշ. Տ. Սարգիսն Եղիսկոպոս, Լոս Անճելըսի Ասորի Ուղղափառ եկեղեցւոյ Առաջնորդ՝ Գերշ. Տ. Գաւիլա Եղիսկոպոս, Լաւերա Հայցի Սուրբ Աստուածածին Եթովպիական եկեղեցւոյ պետ՝ Աղոպա Ֆիկ Տէնկը Տէկէֆօ եւ Հունգերիայէն ժամանած Ասորի Վանական մը Առաջնորդական ժամանելէ եօտ, սիրալիր կերպով ողջունուեցան Թեմական Առաջնորդ՝ Գերշ. Տ. Յովնան Արք. Տէրտէրեան կողմէ: Ներկայ էր նաեւ Լոս Անճելըսի Սուրբ Յակոբ Հայց. Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝ Արժ. Տ. Արշակ Քհն. Խաչատուրեան, որ Առաջնորդ Սրբազան Հօր կողմէ նշանակուած է այս հանդիպումը կազմակերպելու: Նոյնիսկ ներկայ էր Առաջնորդի Օգնականներէն Արժ. Տ. Գարիք Քհն. Շելվէեան:

Շորս Հոգեւոր Պետերը իրարու հետ ծանօթացէլէ եօտ, հանիրէ կերպով խօսեցան իրենց Թեմերուն մասին եւ արտայայտուեցան գրեթէ մտահոգող նոյնանման հարցերու շուրջ: Իւրաքանչիւր հոգեւոր պետ իր մայրենի լեզուով գոհաբանութեան շարական մը երգեց: Գերշ. Տ. Կայէ Արէ. Յոլվտէեան եւս միացաւ Առաջնորդ Սրբազան Հայրերուն իր սէրն ու ողջոյնները յայտնելով իր հոգեւոր գործակիցներուն:

Սիրալիր խօսակցութիւն եւ ջերմ կաղմ մը հասաստեցաւ Հոգեւոր Պետերու միջեւ: Այս հանդիպումը յաժվազանց արդիւնաւոր եւաւ եւ Գալիֆորնիոյ Ուղղափառ եկեղեցիներու մնայուն յանձնախումբ մը կազմուեցաւ: Գերշ. Տ. Յովնան Արք. Տէրտէրեան իր խօսքին մէջ եւեցեց. «Հայց. Առաքելական եկեղեցին հիմնի է վեր քաւցաղոյնեղած է մոլ-եկեղեցական յարաբերութիւններու: Իսկ անցնող մի քանի տասնամեակներուն, Հայց. եկեղեցին դեկավարի դեր սանձնած է Քրիստոնէական եկեղեցոյ միջեւ-եկեղեցական յարաբերութիւններու կեանքին մէջ: Աշխարհի մը մէջ, որ պատերազմը կը գերիշէ, Քրիստոնէական հաւատքը պէտէ է մնայ ամէնէն աւելի նեռնշյոնլ ու հոգեւոր սնունդ մասակարարոր՝ խաղաղութիւն հասաստելու կառպակցութեամբ: Մենք, որպէս ծառաներու Քրիստոսի, պէտէ է գործիքներդ դառնանք միոյ եւ խաղաղութեան»:

Սոս առաջարկի Հոգեւոր Պետերդ դարձեալ միտի հանդիպիմ խորհրդակցելու համար գրեթէ մեսանդոց հարցերու, ինչպէս նաեւ Ուղղափառութեան զանազան երեսներու եւ հաւասացեալներուն հոս անոնց ունեցած յարաբերութեան շուրջ:

ԴԻՒՑԱԶՆՈՐԴԱՐԱՆ
Յունիս 10, 2003

ՀՈՐԴՈՐՆԵՐ՝
հաղված ս. Իգնատիոսի թղթերից

▼Թող ձեզանից յուրաքանչյուրը միապան մնա, որպիսի երբ մեկ միտք ունենաք, Ատծոնև կանանվեք: Եվ միապան, մի ձայնով, երգեք մեր Տէր Հիսուս Քրիստոսի Հոր, որպեսզի ձեզ լսի եւ ձեր բարի գործերով ճանաչի ձեզ:

▼Թող ոչ որ ինքն իրեն չխաբի. որովհետեւ ով նորանի մեջ չէ, Հացից մեռած կամ:

▼Դուք եւաւ մարմնավոր բաների մեջ գերհոգեւորը գործում, քանզի ամենայն ինչ Յիսուս Քրիստոսով եւ ի նմա:

▼Աստված ոչ սերը սիրզին ու ավարտն եւ, հաստատ սիրզին է, իսկ սերը՝ ավարտը: Ուր սրա երկուքը միասին եւ, սրանցով եւ եւաւ Ատված եւ սրա բոլոր բարի գործերն ու առաքինությունները:

▼Լավ է, երբ մեկին ինչ-որ բաւ է եւ լռում է, քան որ ոչ մի բաւ չէ եւ խոսում է:

▼Ճշմարտությանն գոհավոր է, ով ստացել է Հիսուսի խոսքը եւ ամենք է դնում Նրա հեգեությանը կատարյալ լինելու համար, որպեսզի գործի, ինչ որ խոսում է, եւ ճանաչվի նրանով, ինչի մասին լռում է:

▼Ոգին թող ձեր հոգիների փոխարեն չլինի, երբ լռեք:

▼Եթե ինքը կամենում Նրա անվան համար չարտարվել ու մնում, Նրա կամքը ինքը ինքնանեք:

▼Երբ գոլում եւ ձեզ, գիտեմ, որ լվատաղարդ ինքն է իրեն հանդիմանում:

▼Ավագածաքիի շուրջ շատ բաներ եմ խոսում, սակայն սահմանների մեջ եմ ինձ պահում, որպեսզի պարծենալ չկարողանամ:

▼Եվ դրում եմ ձեզ, երբ պրեմի՛ն, ոչ եւս, այլ մեր Տէր Հիսուս Քրիստոսի սերը, միայն քրիստոնեության թշնաղի կերպվելիք եւ հեռու մնալը օպտի արդարարներից, որոնք հերետիկոսարդարանքի՝ հեղ եւ խառնում, որպեսզի պարգասիրելերին վարանությունն ընդունեն, սակայն, ինչպես որ թույնը մեղրի հետ եւ խառնում, որպեսզի ոչ ոքին չեն կասկածում, / մեղրով / ցանկությանն պատճառով մահ բերեն:

▼Ատոնց գոլանահատ եմ, գազանների ատամներով կաղաքվելն եւ Ատծոնց սորը հաց կդառնամ:

▼Գիտե՛ն, թե ինչ է հրամայված ինձ, այժմ հավատում եմ, թե կդառնամ աշակերտ. ցիտիպալ ինձ համար տեսանելի կամ անտեսանելի ոչինչ, այլ միայն որ Հիսուս Քրիստոսին արժանի դառնամ: Թող պապտանեն ինձ կրակ ու խաչ եւ պատրաստված գազանները, ոսկորի բաժանում ստացում, անդամների հատում, ամբողջ մարմնի սրացում եւ սատանայի չար խոռոմի պատանքներ, միայն թե Հիսուս Քրիստոսին արժանանամ:

▼Նրան եւ փնտրում, Ով խաչվեց ինձ համար, Նրան փափագում, Ով մեռելների միջից հարություն առավ:

▼Սերն իմ խաչն է, իմ Սերը (գրաբ. «Տոփումն» (արտիքն՝ «սատիրն սերը՝ ցանկությունը). հունարենում «ոգեկոչելա գործածված է «պոտիսմն» բառին համարելը) խաչվեց, եւ այլեւս իմ մեջ չկա սիրողական կրակ:

▼Ատոնց հաց եմ խնդրում, որը Դավթի զավակից եղած Հիսուս Քրիստոսի մարմինն է, եւ Նրա արյան ըմպելիքն եմ հայցում, որն անեղծ ու անանգամկան է:

▼Ուրեմն ոչ ոք էլ, լույսի եւ ճշմարտության ոգեկոչեն, փախեք բոլոր հերետիկոսներից ոչ սրտ ուսմունքներից: Որտեղ ոգեղաքար հոգիով կա, նրան հետեւեք, ինչպես սորը խաչին:

▼Քանզի շատ են գայլերը, որոնք հպարտությամբ չարն են խորհում եւ ցանկանում Ատծոնց ճանապարհներով գնացողների ընթացքը խոչընդոտել: Բայց երբ միասին լինեք, նրանց հանդարտեղի չի լինի ձեր մեջ:

▼Ճշմարտության մեջ մնա իրեն հգոր այդ, որ հարվածվում է, սակայն չի ընկնում. քանզի հգորին է հարտով հարվածվելն ու հաղթելը:

▼Ջանացող ոգեր ավելի, բան կաս, եւ հասկաքիր ժամանակն ու այն, ինչ մեր է ժամանակներից: Եվ ապահի Նրան, Ով ժամանակներն չունի. Ամենանանելիին, որ մեզ համար տեսանելի դարձավ, Անշոշափելիին ու Անչարչարելիին, որ մեզ համար չարչարվեց եւ ամեն ինչ ուրա ամենայնի կրեց մեզ համար:

▼Միմյանց հետ աշխատեք, միմյանց հետ չարչարվեք եւ միմյանց հետ մեջեր ու աղթանցեք իրրեւ Ատծոու տեսանեն, Նրա ընտանիքի ու սպասավորներ: Հաճեցի՛ ինքը Նրան ու ծառայելը, որպեսզի Նրանից պարգեւներ ընդունեք: Թող ոչ որ ապատամբ չգտնվի: Այլ թող ձեր մեջ հավատի իրրեւ զենքերի, հույսի իրրեւ սաղավարտ, սերը իրրեւ նիզակ, եւ հաստիրությունը իրրեւ վահան: Եվ ձեր գանձերը թող ձեր բարի գործերը լինեն, որպեսզի Ատծոնց պարգեւներ ստանաք: Միմյանց հանդեպ հեզ ու համբերատար եղեք, որպեսզի եւ Ատծված ձեր մեջ:

▼Ձեր բարի գործերն ու ուսումնասիրությունները՝ Հայր Հոր ներքեւ, Հիսուս Քրիստոսի մարմնի եւ արյան մեջ, Նրանց հանդեպ, ովքեր հավատացին Նրան, Ով հարություն առավ մեռելներից: Ինչպես Նրան, Ով հարություն առավ մեռելներից: Ինչպես Նրան, Ով հարություն առավ մեռելներից: Ինչպես

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

ԿՈՄԻՏԱՍ Ա ԱՂՅԵՅԻ

(615/16-628)

Սկիզբը թիվ 10

Մինասյան Սնորհն Կոմիտաս կաթողիկոսին մնծարում է Հինող ժեղոդով, եւ, հիրավի, նա օրով բազմաթիվ հիանարական մեծանկարներ եղած Դեռեւս Սնրաս Բագրատունու օրով սկսված Դվին Սբ. Գրիգոր եկեղեցու, հինառարությունը, որ շարունակվել էր Արահամ Ա Արքբաքանցի կաթողիկոսի թոռան պալատության ողջ շրջանում, ավարտվեց Կոմիտաս կաթողիկոսի օրով: Նա ձեռնամուխ եղավ էջմիածնի հասակին, այլ տաճարի նորոգմանը, որը Դաւար Փառոյեցու վերանորոգական ջանքից հետո մնծամոլս վնասվել էր պարսկա-բյուզանդական պատերազմի շրջանում: Ինչոլես հավաստում է Սեբեոսը, կաթողիկոսը վերակազմեցնց խախտված պատերը, փայտյա մասերը կառուցեց քառակող եւ սալահատակը վերանորոգեց: Հոգիանմնես Դասախանկեցոցի Կոմիտասին է վերագրում փայտահարկ գմբեթը գեղեցկահարմար եւ յենաղասես կոփածո քառեով կառուցված գմբեթով փոխարինելը: Նորոգությունների հետեւել է Յոհաննիկ վանահայրը: Այստեղներն, Կոմիտաս կաթողիկոսի մեծագործությունների, թեեւս, ամենամեծագույնը էր: Հոիփմնեի եկեղեցու կառուցումն էր, որն ավարտվեց 618 թվին: Հոգիանմնես Դասախանկեցոցին, ի սարբերություն Սահակաբեն տաճարի կատ ցած եւ նիրկ լինելու, նա տեղում կառուցվածը ուսկում է հաբաեռս ու վայելուչ, նազելի ու պայծառ: Կոմիտաս կաթողիկոսի այս կառույցը, հիրավի, հայ ճարտարապետության մարգարեներից է:

Ինչ վերաբերում հանդիպող հետեւանով հիմնադրած մեր հայեաբերվեց Հոիփմնեի շերիմը, որին այցի գալով կաթողիկոսը դարձեց, որ տրամնը կում է Գրիգոր Լուսավորչի եւ Սահակ Պարթեւի նկրմներ: Կոմիտաս Ա-ն նկրմներ չխախտեց եւ միայն դրանց ավելացրեց իր նկնիր, որով, ինչոլես Սեբեոսն է գում. «Եղից հաւատմաց եղուդ ծառանմնեւ» վավերագրեցին Հոիփմնեմնի ծառանմներ: Հոիփմնեմնի տաղանը հարեի խոնարվությամբ կաթողիկոսը մի որոշ ժամանակ բաց թողեց վերածելով այն մի տեսակ ժողովրդական բարեպաշտության առարկայի, իսկ այնուհետեւ ամբողջեց տաղանի հանամ դաստաբանված տեղում, երբ կանգաղնիլ սկսեց յորանալ: Սեբեոսի տեղեկությամբ Հոիփմնեմնի հասակն էր ինը թիզ եւ չորս մատնաչափ, այսինմն 185 սանտիմետր, որն անշուշտ հնարավոր է, սակայն իրենց հագվագուռ այդ հեռավոր ժամանակներում, երբ տղամարդկանց հասակն անգամ տատանվում է 155-165 սանտիմետրերի միջեւ: Այստեղներն, այն հանգամանքը, որ տաղանը չէր բացվել, մնում է տպավոր, որ ինը թիզը եւ չորս մատնաչափը վերաբերում են ոչ թե Հոիփմնեմնի հասակին, այլ տաղանի եղջերությանը, ինչոլես եզրակացնում է Ս. Օրմանյանը:

Կառուցելով Հոիփմնեմնի եկեղեցին կոմիտաս կաթողիկոսը մեծ շուով կատարեց նավակաղիք եւ կայարին նվիրեց «Անմնեմ նուիրեալ սիրոյն Քրիստոսի» զոդորիկ շարակաը: Վերջինս գրված էր տաղատաղարան հին հայկական չափով, բառերի եւ ոճերի հատուսությամբ ու ճիշտ ընտրությամբ, ընտիր հայերենով եւ բանաստեղծական բարձր արվեստով: Շարակաը, Ս. Օրմանյանի կարծիով, հուսում է նաեւ Կոմիտասի եռաժեսգեն լինելը: Շարակաը երեսունմեկ տուն հուն, որոնմ սկսվում են հայկական այբուբենի հերթական տառերով. Ամենայն հավանականությամբ շարակաը գրվել է 618 թվին: Կոմիտասի անունով մեզ է հասել նաեւ «Զոյոյգ Կոմիտասայ Հայոց հայրապետի եւ ոստիարիկ Կուսանոցնուոյ»-գրվածք, որը սակայն, ինչոլես կարծում է Ս. Օրմանյանը, չի կարող վերագրվել նրա գչին: Ըստ այդ «Զոյոյգ»-ի Կոմիտասը որեմ է գնացած լիներ Բյուգանդիա, այն դեռոլում, երբ հայտնի է, որ Կոմիտասը Բյուգանդիայում չի եղել: Կուսանոցնուոյսի ոստիարիկը կնկիր, որով, ինչոլես Սեբեոսն է գում. «երից հաւատարաց եղուդ ծառանմնեւ» վավերագրեցին Հոիփմնեմնի ծառանմներ: Հոիփմնեմնի տաղանը հարեի խոնարվությամբ կաթողիկոսը մի որոշ ժամանակ բաց թողեց վերածելով այն մի տեսակ ժողովրդական բարեպաշտության առարկայի, իսկ այնուհետեւ ամբողջեց տաղանի հանամ դաստաբանված տեղում, երբ կանգաղնիլ սկսեց յորանալ: Սեբեոսի տեղեկությամբ Հոիփմնեմնի հասակն էր ինը թիզ եւ չորս մատնաչափ, այսինմն 185 սանտիմետր, որն անշուշտ հնարավոր է, սակայն իրենց հագվագուռ այդ հեռավոր ժամանակներում, երբ տղամարդկանց հասակն անգամ տատանվում է 155-165 սանտիմետրերի միջեւ: Այստեղներն, այն հանգամանքը, որ տաղանը չէր բացվել, մնում է տպավոր, որ ինը թիզը եւ չորս մատնաչափը վերաբերում են ոչ թե Հոիփմնեմնի հասակին, այլ տաղանի եղջերությանը, ինչոլես եզրակացնում է Ս. Օրմանյանը:

Կառուցելով Հոիփմնեմնի եկեղեցին կոմիտաս կաթողիկոսը մեծ շուով կատարեց նավակաղիք եւ կայարին նվիրեց «Անմնեմ նուիրեալ սիրոյն Քրիստոսի» զոդորիկ շարակաը: Վերջինս գրված էր տաղատաղարան հին հայկական չափով, բառերի եւ ոճերի հատուսությամբ ու ճիշտ ընտրությամբ, ընտիր հայերենով եւ բանաստեղծական բարձր արվեստով: Շարակաը, Ս. Օրմանյանի կարծիով, հուսում է նաեւ Կոմիտասի եռաժեսգեն լինելը: Շարակաը երեսունմեկ տուն հուն, որոնմ սկսվում են հայկական այբուբենի հերթական տառերով. Ամենայն հավանականությամբ շարակաը գրվել է 618 թվին: Կոմիտասի անունով մեզ է հասել նաեւ «Զոյոյգ Կոմիտասայ Հայոց հայրապետի եւ ոստիարիկ Կուսանոցնուոյսի»-գրվածք, որը սակայն, ինչոլես կարծում է Ս. Օրմանյանը, չի կարող վերագրվել նրա գչին: Ըստ այդ «Զոյոյգ»-ի Կոմիտասը որեմ է գնացած լիներ Բյուգանդիա, այն դեռոլում, երբ հայտնի է, որ Կոմիտասը Բյուգանդիայում չի եղել: Կուսանոցնուոյսի ոստիարիկը հիշվում է Պյուռոս անունով, սակայն վերջինս Կոմիտաս կաթողիկոսի ժամանակվից չի եղել եւ միայն 639 թվին ոստիարիական աթոռին փոխարինել է Սարգսին:

Կոմիտաս Ա-ի օրով զարգացավ դյուրոցական կյանքը: Հայկաթոս փայլեցին Ստեփանոս, Արամանյանց դյուրոցները եւ Հիրակի դրոցվանքը: Ինչեն Սահակ Պարթեւ եւ Սեսրոդ Մաշտոցի ընկնելուի իր բարձ մակարդակով, թարգմանական եւ մեկնողական գործունեությամբ, որի շնորհիվ նա Մեղկայացուցիչներ, որոնց կանոնն, հայտնի էին Քերթող կոչումով: Կոմիտաս Ա-ի ժամանակներում Սյունիք դյուրոցը գլխավորում էր Մաթեւսաղա մեծ հերոսը եւ անհաղթ փիլիսոփան, որը հեռագայում դարձավ Սյունիքի մեծատոյնիցը: Արամանյաց դյուրոցը գտնվում էր Եռասխաձոր գավառի Վարդիկաթ գաւառում, որը հայտնի է նաեւ Վարդիոեր եւ Թաթոյր գաւառ անունեներով: Այս դյուրոցը նշանավոր էր իր ճարտար եւ գիտունն գործիչներով, որոնմ հավաքում եւ կրթում էին մանուկներին: Հիրակի դրոցվանքի առաջնորդն էր Բարսեղ Ճոն վարդապետը, որը հաջողությամբ մեծ հայպ սացավ Ներսես Գ Հիճառար կաթողիկոսի օրոմ: Նշանավոր էր այդ շրջանում Բջնիի մոտ գտնվող Սայրավանի առաջնորդ Գեղիան Սայրավանեցին: Անշուշտ, կրթական մեծ վերելք ապրեցավոր էր նաեւ հույների հեռ հաճախակի դարձած շփումներով:

Կոմիտասի հայրաեցության շրջանում ծնունդ առավ միակամայց վարդապետությունը: Հերակլ կայսրը, որ կարծես թե հուսով էր կայսրությունը Սասանյանների ծավալապաշտական նկրտումներից, խոտոռեց գիտակցելով դավանական խնդիրների կարեւորությունը պետության համար, փորձեց կայսրության մեջ դավանաբանական միասնություն հասեցել: Պետության մեջ հիսս մեծ թիվ էին կազմում եփեսական սկզբունքները, ասելանելի էր նաեւ նեստորականների եւ եփեսականների հանանը, ուստի Հերակլն այդ խնդրով դիմեց Կոստանդնուպոլսի պատրարք Սարգսին: Վերջինս, որ կարեւոր դեր ու կշիռ ուներ պետական կառավարման համակարգում, հավուր պատշաճի ուշադրություն դարձեց կայսեր խնդրանքին եւ փորձեց նրանց լուծել: Թեոդորոս Փառանու եռիսկնոպոսի գլխավորների համաձայն, որի հեղինակն առաջ է ֆաշում «Միակամեայ դրութիւն»: Լինելով եփեսոսյան դավանության հոգոզված ջանգով Սարգիս պատրարք հասկանում էր, որ հաղկեդոնականությունը 553 թ. Կոստանդնուպոլսի ժողովից հետո, փաստորեն, վերածվել էր պաշտոնական դավանանքի: Վերացնել այն եւ վերադառնալ միաբնակությանը պարզապես անհնարին էր, ուստի նա, պահպանելով երկու բնության բաացառությունը, մեջտեղ բերեց մի կամք եւ մի գործողության բանաձեւ, այսինմն Քրիստոսի երկու բնությունները գործում են մեկ կամի որոշմամբ եւ ունեն մեկ գործունեություն: Այս Ծոեցությունը, փաստորեն, առարացնում է եփեսական միաբնակության դավանությունը անիմաստ դարձնելով հաղկեդոնականությունը: Կայսրը սիրով ընդունեց պատրարի բանաձեւը՝ տեսնելով, որ հակահաղկեդոնականները պատրաստ են հավանություն տալու միակամայց սկզբունքին, իսկ հաղկեդոնականները, հանեմայն դեռոս, հանդես չեն գալիս դրա դեմ:

Շատ ավելի վտանգավոր ու Անաթասվոր Սսիայի ժողովուրդների համար ճակատագրական եղավ մահմեդականության կամ իսլամի հանդես գալը: Նոր կրոնի մարգարեն Մուհամեդն էր, որ ծնվել էր 571 թ. Մեքմա եղանուն էր իր հոր Արդուլլաահի եւ մոր Էմինեի մահից հետո դաստիարակվել էր պառիր՝ Արդուլ Մուալիբի, իսկ վերջինիս մահից հետո՝ հորեղբոր Աբուալիբի կողմից: Մուհամեդը Մեքմայի Կուրեյշ ցեղից էր, որն իրեն սեռած էր համարում Իսմայիլից, հեսեւաբար եւ Աբրահամից: Արդեն 13 տարեկանից Մուհամեդը սկսում է օգնել հորեղբորը եւ 585 թ. առաջին անգամ վաճառականական քարավանի հետ մեկնում է Ասորիք կամ, ըստ հայ պատմագիրների, Եգիպտոս: Հավանաբար Ասորիքում էլ նա մտերմանում է Սարգիս Բխեռա անունով մի միայնակաց հետ, որն արհամարհում եւ կերիպնաս ադանդիկ էր ոչակում: Հիվելով երիտասյանների եւ հրեաների հետ Մուհամեդն ասիճանաբար մտածում է արաբական ցեղերի շրջանում միասվածություն ստաեցնու մասին: Մի կլորիկ դամբարանի հավեմով նա առեւտրական իմիներությունը գործունեություն է սկսում: Խատիեն անունով մի մեծահարուս այրի կնոջ առեւտրական գործերը գլխավորելով 596 թվին ամուսնանում է իրենից 15 տարով մեծ այդ կնոջ հետ եւ մեծամոլս հարստանում: 611 թ. նա հեռանում է առեւտրական գործերից, հոչակում է իրեն մարգարե եւ սկսում է հարգել նոր հավաքը՝ իսլամը: Նոր աջակիցները եղան Խատիեն, հորեղբորորդին՝ Ալին, աները՝ Աբուբեքիրը, ազգականներից Օսմանը, Համզան եւ ուրիշներ: Մուհամեդի հարազը սկզբում առանձին հաջողություն չունեցավ եւ ճանդիռելով կուրեյշների ուժեղ դիմադրությանը՝ 622 թ. հուլիսին սիրվաված եղավ փախչել Մեդինա: Այստեղ նա իր կողմնակիցներով հարձակվեց հրեական հանայնքների վրա եւ կոդոռեցրեց այն կրկին ուժեղացավ շատուսակելով նոր կրոնի հարազությունը: Ռազմական ուժեղանալով նա հաթաանակ տարավ կուրեյշների նկատմամբ, որոնմ սեիրված էին նա հեռ հաշտություն եւ զինադադար կնքել 628 թվին: Ա. Բարական ավագանին ըստ արժանվույն գնահատեց նոր կրոնը, եւ շուտով Մուհամեդը վերադարձավ Մեքա՝ որոնց հաղթող եւ Արաբական պետության կամ խալիֆայության հիմնադիր: 622 թվականը դարձավ իսլամական տոմարի սկիզբը, եւ հենի որ «հիջրա» արաբերեն նշանակում է փախուստ, տոմարը սացավ Հիջրայի տոմար անունը:

Կոմիտաս կաթողիկոսը, ինչոլես վերը նշվեց, մահացավ 628 թվին, եւ նրա մարմինը հողին հանձնվեց Սբ. Հռիփսիմեի եկեղեցում:

Բաքվեն ՀԱՄՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ՄԵՏՐՊՈԼԻՏ ԱՆՏՈՆԻ ՍՈՒՐՈՒԺԿԻ

ՏՈՒՆ ԱՍՏՈՒՈ

Սկիզբը թիվ 10

Եվ ահա եկեղեցին ընդարձակների մի հաւաքնէ է, մարդկանց մի միություն, որի անդամներին յսելի է Աստծո կանչը, եւ որոնց Աստված ուղարկել եւ ուղարկում է աշխարհ՝ վկայելու համար Աստծո ճշմարտությունը, Աստվածության կյանքը: Եվ այդ վկաները, այսինմն՝ մեզմ բոլորս, մեր կոչմամբ պետք է այնոքա տարբերվեմ մնացյալից, որոնցմի մարդիկ, մեզ հանդիպելով, խորհեն, թե՝ ինչ է կատարվում տանց հետ, ինչո՞ւ տանմ ոչ մեկի նման չեն... Անգլիացի գրող Կ. Լյուիսն ասում է, թե հանդիպելով հավատացյալի՝ մարդն այնոքա որիտ գարմանմ ասես արձանը կենդանի մարդ է դարձել, գոյությունից վերափոխվել կյանքի: Այս երկրող արտահայտությունը հնում գործածվել է եկեղեցական, այսինմն՝ ընտրյալներին, ինչոլես ասում է Պողոս առաքյալը (Ա Կորնթ. դ 9)՝ մահարտասերների ի նկատի ունենալով, բայց այնոքիսիներին, որոնմ չեն վախենում մահից, որոնց համար կյանքը Քրիստոսն է, մահը՝ ցանկալի ձեռբերում, եւ որոնմ, սակայն, պատրաստ են ընտանեկելու իրենց կյանքը երկրի վրա, որոնցպի կատարեն Աստծո գործերը:

Ինձ համար,- ասում է Պողոս առաքյալը,- մեռնելն է ինձանկում հեռանալ ժամանակվանոր կյանքից, այլ ձեռ բերել հավիտենություն:

Իսկ եթե մենք այդ հավիտենությանը չենք հաղորդվում այստեղ, այս ոպիին, ապա իհարկե, մահը մեզ կթվա սարսափելի ոպ եւ կորուստ: Իսկ եթե մենք ինչ-որ չափով ընբռնենցիմ, ապրեցինք մեր հաղորդությունը հավիտենական կյանքի հետ, ապա մահը մեզ համար կհանդիսանա որոնս կյանքի բովանդակություն: Կարելի է ճնանաթս ասել, որ Քրիստոսը, Որը մեր կյանքն է, մեզ համար նաեւ մեր մահն է, եանգի մեզմ պետ է Նրա հետ միասին մեռնենք, մեռնենք այն ամենի համար, ինչը մեղուպի է, մահաբեր, ինչը խորթ է Աստուծուն: Եվ միմայն այնմամ մենք կարող ենք ամբողջությամբ ապրել Նրա կյանքով:

Եվ ահա սա ինձ հանգեցնում է եկեղեցու հետեւյալ՝ եկեղեցին որոնս Քրիստոսի մարմնի ձեւակերպմանը (Եփես. Ա 23): Սա կարելի է ընկալել մակերեսայնորեն. որոնս բա այն մի միությունն է, որն ասես մարմնորեն, մարդկանց առանց, կանանց եւ երեխաների, իրենց հավատակությամբ նեղկայացնում են Քրիստոսի նվիրակների. մարդիկ, որոնմ վկայում են Նրա մասին, որովհետեւ նրանմ որոշվիորեն, բայց յուրաքանչյուրն իր կարողությունների չափով անձամբ գիտի Նրան: Սակայն եկեղեցու՝ որոնս Քրիստոսի մարմնի ձեւակերպման մեջ ավելին կա: Ինչոլես արդեն նշվեց, որոնցպի ապրեմ Քրիստոսի կյանքով, պետ է մեռնենք Քրիստոսի մահով: Այս մասին է խոսում Պողոս առաքյալը հոռմեացիներին հղված իր թղթի 6-դ գլխում, որը կարդացվում է մկրտության ժամանակ: Եթե մենք խոկապես ճանաչեցինք Քրիստոսին՝ որոնս մեր Աստված, մեր Առաջնորդ, Փրկիչ, Ով Մարդ էր բառիս բովանդակ իմաստով, ապա այն ամենը, ինչը խորթ էր, ինչը մեզ չի նմանեցնում Նրանց, պետ է մեզ համար դառնա օտար, մեռնի մեր մեջ, դառնա ոչ թե աելության առարկա, այլ ուղղակի դադարի գոյություն ունենալուց: Այս իմաստով մկրտության ջրում, այսինմն՝ այն տարեում, որում մեզանից ոչ ոք չի կարող ասրել, մեզ համար մահ է նշանակում, ընկղմվելը տիրակ է այն բանի, թե ինչոլես ընդունեցինք Քրիստոսին, այնոքա էլ ընդունեցինք մեր սեփական վերաբերմունքը Նրա նկատմամբ, ասել է թե՝ ընկղմվում են Նրա մահվամ մեջ: Պողոս առաքյալն ասում է. «Մեր մարմինների մեջ կրում են Հիսուսի մահը» (Բ Կոր. ե 10): Անշուշտ, սա մեզ տրվում է ի սկզբանե, բայց չի կարող տրվել առանց պատասխանատվության: Միայն այն չափով, որով այդ մահը կանց-կանց հաղթում է մեր մեջ կեղծ կյանքին, այդ չափով էլ կարող ենք հասնել այն կյանքի լիությանը, որը հենց Քրիստոսի կյանքն է, կարող ենք դառնալ մարդ՝ Աստծո Որդու նման, որը եւ որդին էր մարդկության: Որովհետեւ լինել մարդ նշանակում է ենթադրված լինել աստվածային ներկայությամբ: Ըստ Պետրոս առաքյալի (Բ Պետր. Ա 4)՝ մեզանից յուրաքանչյուրի կոչումն աստվածային բնության մաս լինելն է:

Պողոս առաքյալն մոտ մի դրվագ կա, որը շատ կարեւոր է, հանգի այն, ինչ ասացի, կարող է ուզածին հանգեցնել այն մտքին, թե իբր, երբ կատարելությանը դառնում են ենք հրեանալ, ապա դիմազրկվում ենք, դադարում ինքներս մեզ նմանվելուց, դառնում ասես հոգնակի, ինչ-որ չափով, բենկոզ հարաբերականորեն, դառնում ենք Քրիստոսի արարածներ: Սակայն դա այդպես չէ:

Շարունակությունը էջ 6

Ադի նուկենշանները, որոնս կանոն, միշտ ձգում են հանդես գալ որոնս գիտական շարժումներ, եւ ոչ երբեք կրոնական: Այդոնս է հանդես եկել մեզանում տարիներ առաջ TM-ը (Transcendental meditation), այդոնս է նեկիլանում նաեւ սայենտոլոգիան (Scientology) եւ շաս ուրիշներ: Առաջինը պնդում է, թե իրենց նոպասկը մարդկանց երջանկություն ոպարգեւելն է, իսկ երկրորդ՝ մարդկանց «հոգեւոր առողջություն» ոպարգեւելը:

Այդի ընկնող հաջորդ հասկանիշը, որ դարձյալ բնորոշ է նուկենշաններին, այն է, որ նրանք ձգտում են, Սուրբ Գրի այս կամ այն հատվածի վրա հիմնվելով, ցույց տալ իրենց հարաջառությունը Սուրբ Գրիքն: Այսօր գոյություն չունի մի որեւէ նուկենշաս, որ իրեն չհռչակի Նախնական Եկեղեցու կամ Աստվածաշնչի հետեւորդ կամ Հիսուսի վերադարձության քարոզիչ:

Այսոքիսով՝ կարելի է առանձնացնել հետեւյալ երկու հատկանիշը.

ա. ձգտում գիտականության հիմնավորման եւ բ. ձգտում՝ ցույց տալու իրենց հարաջառությունը Սուրբ Գրիքն:

Բնականաբար, այս կանոնների է ենթարկվում նաեւ աստղոլոգիան: Բացելով աստղոլոգիային նվիրված ցանկացած գիրք առաջաբանում այնոքայնում կգտնեմ պնդումն այն մասին, որ այդ ամենն ունի գիտական լուրջ հիմեր, որ իրենց նեկիլացնում է գիտական արժեք եւ ոչ թե սնոհարաջառություն է կամ կրոնական որեւէ շարժում: Ճիշտ է նաեւ կրոնական գրքի առաջաբանում, ասենք նվիրված կենսաբանության կամ ֆիզիկայի որեւէ բնագավառին:

«Խուկենշա»-ն իմ դարի դասական սուրն է...

Սկիզբը՝ էջ 7, 9, 10

Եթե հորոսկոպներն են կանխորոշում անհատի, մարդկության նեկիլան ու ադագան, ապա «ինչու սեւամորքների մեջ ոչ որ սոիտակ չծնվեց, եւ ոչ էլ ուրիշ աշխարհներում՝ մի այնոքիսի սեւամորք. մի՞թե չհասավ այնտեղ սոիտակարար ասզը, կամ ուրիշ ադիարներ՝ սեւարար ասզը»: Ջամանակ կարելի է, որ եզնիկի (V դար) այս խոսքերն այսօր էլ արդիական են, եւ կարծես թե միեվամ չեն հնանալու: «Ասում են, թե երբ ասզդասանն առյուծն է, եւ այդ ժամանակ մարդ է ծնվում, նա թագավոր է դառնալու. երբ ցուլն է, ծնվում է մեկը, նա հզոր ու բախտավոր է լինելու. երբ խոյն է, եւ ծնվում է մեկը, մեծամտուն է լինելու, խոյի նման թավ ու բրդոտ. իսկ կարիճի ժամանակ ծնվողը չար ու մեղադարձ է լինելու: Կամ երբ Կոռնոսը (Սատուրն-Երեւակը) ասզդասունը մտնի, թագավոր կնեռնի...» (դարձյալ եզնիկից էջ 7): Դարձ է, որ այսեղ եզնիկը, ասզդասուն ասելով, կենդանակերպն է հասկանում: Բայց անգամ այդ անվանումներն ունեն տարածային բնույթ, այսինքն՝ փոխվում են տարածից տարածք, Ժողովրդից ժողովուրդ: Ինչացների մոտ կենդանակերպի տեղի անունները այլ են, եգիպտացիների մոտ՝ այլ են, այնոքս որ անհնար է «առյուծի» թագավոր լինելը վերագրել «Կարիկ»-ին: Դարձ է, որ այսեղ գիտական լինելու մասին խոսելն անգամ ավելորդ է: Ավելին, երկնամարդի խարեզին նայելով, մանավանդ կենդանակերպի գոտու մասը, այնեղ ոչ մի դեռոտ չեք գտնի ոչ առյուծ, ոչ կարիճ եւ ոչ էլ որեւէ կենդանու ոպակեր: Չկան անգամ հասակ սահմաններ, թե որտեղ է վերջանում մեկը, եւ սկսում՝ մյուսը: Աստղագետներն անգամ համաձայն չեն կենդանակերպի գոտին տասներեքու մասի բաժանելու կանոնին, քանի որ Կարիճից Աղեղնավոր անցնող հասվածում Արեգակն ավելի շաս լինում է Օձակիրուն, քան Կարիճում: Սաացվում է, որ այսօր Արեգակը, շարժվելով կենդանակերպով, անցնում է ոչ թե տասներկու, այլ տասներեք նշաններով:

Եթե աստղոլոգիան իրոք ունի գիտական հիմեր, բնական է, որ այն ենթարկվի նաեւ զանազան ստուգումների ու «հաղթանկով» դուրս գա: Միգուցե իրականում ոչ մի «փորձարկման» կամ ստուգման արդյունքներ նման բան չեն հասաստեւ: Ահա մի օրինակ այսօրվա էլեկտրոնային եթերից: Մի քանի տարի առաջ Ամերիկայում ընտրվեցին 331 մարդկանց հորոսկոպներ, որոնք ստրել են բավականին լավ ոպայմաններում եւ իրենի իրենց համարել են երջանիկ: Ընտրվել են նաեւ 331 մարդկանց հորոսկոպներ, որոնի իրենց կանիի վերջ են տվել ինչնասպանությամբ (տվյալները վերցված են դանիական DCI (Dialog Center International) կենտրոնի հրատարակած բյուլեթենից (ինտերնետի հասցեն՝ www.dci.dk): Խառնելով իրար այդ հորոսկոպները՝ դրանի հանձնվել են աստղոլոգների գուշակությունների համար: Պարզվել է, որ ցանկացած պատահական ընտրված հորոսկոպի գուշակությունները տարբեր գուշակների կողմից երբեմ նման չեն եղել: Նրանց «կանխատեսումները» հիմնականում բաժանվել են երկու խմբի. առաջին խմբում գուշակել էին դժվար ու ծանր ապագա, իսկ երկրորդ խմբում՝ բարգավաճ. մեկ խմբում կյանքի ինչնասպանությունների մասին, եւ գրեթե բոլոր կանխատեսումները եղել էին շաս մոսավոր ու այն ասելիքի ընդհանուր, որ այդ նույն բաները կարելի էր ասել առանց հորոսկոպի: Այս է աստղոլոգիայի գիտականությունը:

Այսօր առանց տատանվելու կարող եմ ասել, որ աստղոլոգիան ոչ թե գիտական, այլ կեղծ գիտական շարժում է: Պատմական կտրվածքով հնում այդ անվան տակ եմ հանդես եկել բնագիտական մի շարք ուղղություններ, որոնք հետագայում առանձնացել են գիտականի եւ կեղծ գիտականի: Կեղծ գիտականն այդոքս էլ մնացել է հաղթանակ մակարդակի վրա: բնականաբար հարսացնելով իր «բառաոքաարդ» ժամանակակից գիտական տերմիններով, բայց նեռին մոտեցումներն ու սկզբունքներն անենեւին չեն փոխվել: Անուշ, սա չի նշանակում, որ մենք չենք ընդունում եկեղեցիի մարմնիների ազդեցությունը Եկիր մոլորակի եւ կամ, մասնավորաբար, մարդու վրա: Մեր երջանաի մոտ գտնվող երկնային մարմիններ, անուշ, ազդում են մարդու ֆիզիկական վրա, բայց ոչ ամենեւին ոպյանակորում գործերի ընթացքը կամ ադագան նշմարում: Եվ, չնայած դրան, մարդը, որոնս Աստծու առարչության ոպակ, իշխանություն ունի բնության վրա: Աստղոլոգիան հանդանակ է ոպնում: Ինչ երկնքում է, նույնն էլ երկրի վրա է. երկիրն է որոնում երկրի ընթացքը, երկիրը երկնի յուրահատուկ կտրվածքն (որոնելիցիա): Ի՞նչ Գիրք հանդանակ է ասում. առաջադրանքն կենտրոնը կամ Ադարիի ուշադրությամբ կենտրոնը դեռ թե երկնի գործությունները են, այլ իր ոպակերով ու ննանությամբ ստեղծված մարդը: Մարդը որոնս բանական էակ, ավելին է, քան ամբողջ տիեզերը: Ուստի դեռ թե մարդն է կախված երկնային մարմիններից, այլ հանդանակը: Երկնային մարմիններն էլ աստղագետներ արդյունքն են ներկայացնում, դրանի «ոպասվում են Աստծու փառը», ինչպես ասում է սաղմոսերգուն:

Ֆեսիֆիզմի (անշունչ առարկաների հոգեդիմացնելը) գործությունը վերագրելը) այս յուրտիճակ դրսեւորումը, բնականաբար, միշտ մեռվել է եկեղեցու կողմից, որն այն համարել է օկուլտիզմի տարեսասակերից մեկը: Եսային գրում է (աստղոլոգիայի հայրենիքի Բաբելոնի մասին). «Դե հիմա մնա քո դյուրությունների ու բազում կախարդությունների մեջ, որոնք քո մանկությունից սկսած սովորեցիր: Գուցե կարողանաս օգուտ քաղել, գուցե կարողանաս ուժ առնել: Շարչարվեցիր քո խորհուրդներով, թող վեր կենան ուրիշներ եզ աստղագուշակները (աստղոլոգները), որոնք դիտում են երկնքի աստղերը, թող պատմեն եզ, թե ինչ է գալու քո գլխին» (Եսայի 47, 12-13):

28 դար առաջ ասած այս խոսքերը, ինչպես էլ գարմանալի թվան մեզ այնտիպ, խիստ արդիական են մանավանդ մեզ հայերս համար. ինչպես մարգարեի ժամանակ երկրը լեցուն էր հաղթանգիներով, այսօրվա հայկական հեռուստաեթերն էլ փայլում է նորօրյա աստղագուշակների էլեկտրոնային գովազդով, որը շաս մարդկանց գայթակղեցնում է խաբեթաչիր կանխատեսումներով:

Շարունակելի

Դեւոնդ Խաչանց ՍԱՅԻԼՅԱՆ

ԽԱՉՔԱՐԸ ՈՐՊԵՍ ԵՐԵՎՈՒՅԹ

Հայ ժողովուրդն իր բազմադարյան պատմության ընթացքում ստեղծել է հարուստ մշակույթ. ստեղծվել են այնոքիսի գլուխգործոցներ, որոնք դուրս են եկել ազգայինի նեղ սահմաններից եւ տեղ գտել համամարդկային արժեքների շարքում: Սակայն փորձենք խոսել հայկական արվեստի այնոքիսի մի երեւույթի մասին, որը հիրավի դասվելով համաշխարհային գոհարների շարք՝ այնուամենայնիվ մնում է զուտ ազգային, միմիայն հայկական: Խոսք վերաբերում խաչարին:

Խաչարը դարձել է հայի եւ Հայաստանի այցեքոմսը: Եվ ավելի այս գարմանահրաշ, եզակի տեսակը, ունենալով իր ստեղծման կոնկրետ ձեւը, որոնակի սկզբունքները, երբեմ չի կրկնվում: Ինչոքես կենդանի օրգանիզմ, ոչ մի խաչարի իր նմանորինակը չունի, յուրանգյուրն անկրկնելի է: Միայն Հայաստանի Հանառեռեռության տարածում հաավվում է շուրջ 20.000 խաչար:

Խաչարը, հաստատեւ իր գաղափարական բովանդակությամբ, գարմանալի երեւույթ է, որուիհետեւ խաչարի ստեղծողը պատկերել է իր համոզմունքը, ժողովուրդը հասկանալով եւ ընդունելով երկրպագել է եւ այն համարել հավատի իր խորհրդանիշը: Ուստի գարմանալի չէ, որ միջնադարում մեծ թափ սացած պատկերահարգությունը կամ պատկերամարտությունը չդիպան խաչարին:

Խաչարեր կանգնեցվել են նաեւ ի նշան հաստակ իրադարձությունների, հաղթանակների, ադոյուրների շինության կամ այլ հատկանշական դեպքերի առթիվ, ինչոքես նաեւ որոնս հողաբաժիններ, կամ՝ հարկերի թեքեւացման եւ նմանօրինակ դեպքերի կատարելագործ: Դրանց կողին կանգնեցվում էին ցաստամ խաչեր՝ բնության տարերների, հիվանդությունների դեմ: Հայկականական է, որ արվեստի այս տեսակի տարածմանը նպաստել են ժողովրդի բոլոր խավերը՝ սկսած հոգեւորականից, իշխանավորից մինչեւ հասարակ գյուղացին:

Խաչարը՝ այսօրվա մեր պատկերացմամբ, ձեւավորվեց X-XI դդ.՝ ձեռք բերելով իր կայուն սկզբունքներն ու ձեւերը:

Դեռեւս IV դ. Գրիգոր Լուսավորիչը կանգնեցնում էր փայտե խաչեր, որոնց տեղում կառուցվում էին սրբավայրեր, իսկ փայտե խաչերին փոխարինում էին կոթողային հուշարձանները: Արդեն IV-VII դդ. առավել բնորոշ էին խորանարդաձեւ պատվանդանների վրա դրվող քառանիստ, պատկերազարդ, սյունաձեւ կոթողները ու թեւավոր հուշարձանները: Նման օրինակներ են Վ. Թալչիկի (IV-V դդ.), Հառիճի (IV-V դդ.), Ամգենայորի (V դ. II կես), Օձունի (V-VII դդ.), Հոլիանավանքի (V-VI դդ.), Զրվեժի (V-VI դդ.) կոթողները: Արդեն VIII-IX դդ. ժեպվում է կոթողային հուշարձանի նոր ձեւը՝ խաչարը: Սկսած XI դ.՝ նրանք ավելի են տեղանում, որից հետո գեղաանգամկերը հասան իրենց ծաղկման բարձրակետին:

Հնագույն խաչարերի հիմնական զարդամոտիվները բուսական են, խաչաձեւանգի երեմյուռ ծարերը վերջանում են մեկական գնդիկներով թեւերի հասմամբ կենտրոնում եւս ունենալով մեկ գունդ: Հնագույն զարդամոտիվներից է նաեւ զույգ արավնիների պատկերագրությունը: X դ. II կեսից գնդիկները դառնում են երեմկանից բաղկացած կոկոնաձեւ զարդ: Սկսած XI դ. երեւան են գալիս մարդկային կերպարներ, կենդանդիներ եւ, իհարկե, կրոնական բնույթի ֆանդակային ամբողջ տեսարաններ: Մեւնույն ժամանակ բուսական եւ երկրաչափական դրվագներն այնոքան են ոճավորվում, նրքանում ու բեռնվում, որ դառնում են ասեղնագործ ժանյակների նրբության հասնող զարդեր: XI դ. հանդիպում են նաեւ խաչքուռներ, երբ խաչաձեւանգի ներեւի թեւերի երկու կողմերում պատկերվում են խաչ բռնած ձեռերի պատկերներ: Ըստ Ա. Պասրիկի՝ խաչքուռ անվանել են ցորեն հասկերից հյուսված զարդ, որը նաեւ գեհեդում էին օջախների վերեւում՝ որպես օրհնաբեր բարության խորհրդանշան:

Խաչարերի կառնուագույն զարդամոտիվներից են խաչաձեւանգակերի նեռեի մասում պատկերվող ասիրանաեւեն եւ վարդյանաեւեն մոտիվները, որոնցից առաջինն ասիրանաքար վերանում է, իսկ վարդյանը դառնում է ամենահիմնական դրվագներից մեկը: Այն, բացի զարգանալուց, նաեւ չափերով է մեծանում: Ինչպեսեզնում բուն խաչաձեւանգը (օրինակ Սասնաբայի խաչարի վարդյանի տրամագիծը մոտ 1 մ է): Խաչարերի վրա հանդիպող զարդամոտիվներից են պտղվող սվասիկան, արեգակի եւ լուսնի պատկերները ցլի եւ թռչունի մեջքին, փնջաձեւ բուսական զարդը (արմավենի), նուռը, խաղողը:

Շարունակությունը էջ 8

ՏՐԴԱՏ ՄԵԾԻ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐՉԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ IV ԴԱՐԻ ՍԿԶԲՆԵՐԻՆՈՒՄ

Հազարամյակների խորհից եկող Հայոց հաւատակեան պատմության մեջ IV դարից սկսեցին այն միտումները, որոնք հետագա դարերի աշխատհաւատակեան փոփոխվող անքարեշ-պատ պայմաններում հեշտեսեն ավելի վանգավոր դարձան Հայաստանի պատմական ընթացքի համար:

Հին աշխարհից միջնադարի անցումը հարթ չէր, եւ յորոշդից յոթերորդ դարերում Այսանցյան օվկիանոսի եվրոպական ափամերձ երկրներից մինչեւ Հնդկաստան էքումենաղաղական վիթխարի փոփոխությունները եղան: Հայաստանի համար այդ բարդանում էր հակամարտող տերությունների՝ Սասանյան Պարսկաստանի եւ Հռոմեական կայսրության նվաճողական հաղարկանության հեռեւանով:

Հայաստանը ոչ միայն աշխարհում առաջինն էր, որ քրիստոնեությունը որոնս պետական կրոն հռչակվեց, այլեւ հեռագա դարերում եղավ քրիստոնյա աշխարհի կենդանի պատվարն Արեւելքում: Եվ հայ ժողովուրդը ոչ միայն հաճախ մենակ մնաց, այլեւ հաղարակ ու դավաճաքանական հոգի վրա հարվածներ կրեց թե թիկունքից եւ թե ճակատից: Այնուամենայնիվ, շնորհիվ հազարամյակներ Արարատի լեռներում վկայված լուսաքաշության ակուռ մեջերից սնվող հիսատնեանական հավատի արմատական ընկալման՝ քրիստոնեական հավատի պետականորեն հռչակումը Հայոց ազգային հոգի վրա ավելուծ էր պատմության փոթորկալից ալիքներին հայտնված եւ Քրիստոսի խաչով օրհնված հայ ժողովրդի փրկության ճանապարհը:

Առածմիի ջրերում մկտությունը կատարելուց հետո Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչը եւ քրիստոնյա հայերը եկան Վաղարշապատ եւ Սուրբ Էջմիածնում պատարագ մատուցելուց հետո յոթ օր մնացին այնտեղ, ինչպես Աքաթանգեղոսն է ասում, հոգեւոր մխիթարության համար: Այդ ընթացքում արքունական բանակից եւս մկրտվեցին շատ այրեր, ինչպես նաեւ կանայք ու մանուկներ:

Ս. Գրիգորը կարգադրեց Հռիփսիմյանց կույսերի նահատակության հիշատակի համար մեծ տոն սահմանել: Ամենորի պատմագրի՝ Ագաթանգեղոսի՝ Յուրբաթնկալ Վասաուտրի տոնին, որն առաջներում տոնում էին Նավասարդի օրը:

Որոնց քահանայապետ-եռիսկոպոսապետ Ս. Գրիգորը վերահասու եղավ Հայոց ազխարհի բոլոր կողմերին՝ շինելով եկեղեցիներ բոլոր նահանգներում եւ գավառներում, քաղաքներում, ավաններում եւ շեներում, գյուղերում ու ագարակներում: Տարոնում կատարած քարոզության ժամանակ Ս. Գրիգորի հի հեռ բերած սրբերի նշխարները բերե բարձրանում էին ոսոսանցներով հողի մեջ թաղեց եւ այդտեղ հիմնեց Ինենակյան Ս. Կարապետի եկեղեցին՝ Քարե լեռան լանջին եւ Ս. Եղեռորդության մայր եկեղեցին՝ Աշտիշատում: Ս. Հռիփսիմեանց Կարապետի եւ Ս. Աթանագինեսի գերեզմանները գտնվում են Մշո դաշտում՝ Եղրդանի Ս. Հռիփսիմեսի եւ Սահմագանի Ս. Կարապետի եկեղեցիների մեջ: Տոդերիս հեղինակը 2000 թվականին Մեսրոպ արքեպիսկոպոս Աշճանի առաջնորդած ուխտագնացների խմբի հետ եղել է այդ վայրերում եւ վկայում է, որ Տարոնի բոլոր եկեղեցիները թուրք ոստիսի իրեն ընորոշ վայրենությամբ հիմնահատակ ավերել է, մնացել են միայն առաձին բեկորներ, որոնք հայի համար կենդանի վկայություն են՝ ի հիշատակ մեր նախնիների հոգեւից կյանքի:

Ս. Գրիգորը քահանաներ կարգեց ամեն տեղերում, որոնցեզի բոլոր եկեղեցիներում յուրաքանչյուր սեղան իր քահանան ունենա: Հաստատյալ ժողովրդի գլխավորությունը հանձնեց եռիսկոպոսներին՝ հրամայ տալով Քրիստոսի հոհին վերակացու լինել՝ հավատարիմ առաջնորդությամբ, լուսավորությամբ:

Տրդատ Մեծը Հայ Առաքելական եկեղեցու քահանայությանը, որոնց նվեր ոստղի, ի ծառայություն սուսաավորության Միրոցը՝ մատուցեց չորսակամ ծխի հողաբաժին՝ բոլոր ագարակ տեղերում եւ յոթական ծխի հողաբաժին՝ ամենուրեք:

Ս. Գրիգորը եւ Տրդատ թագավորը ծեռնամուխ եղան նաեւ հոգեւոր կրթության գործին: Հայաստանի զանազան գավառներից եկ կողմերից ուսուցանելու նոպատակով մանկանց բազմություն հավաքեցին, այդ թվում՝ նաեւ ոմերի զավակներին: Նրանց վրա հմուտ ուսուցիչներ կարգեցին, դաս-դաս խմբերին եւ աղրուսի թոշակ նշանակեցին: Մանուկներին եղկոս մասի բաժանեցին. ոմանց տվեցին ասորի դպրության եւ ոմանց հելլենական: Երկի բնակիչները, ըստ Ագաթանգեղեղոսի, «Ավետարանի ժառանգորդներ դարձան եւ ոչ մի բանով անհեղայակ չմնացին ասպետական ազանդությունների»: Հունարեն եւ ասորերեն դպրությամբ մանուկներին կրթելու հիմնական նոպատակն էր հայերեն լեզվով հմուտ թարգմանիչներ պատրաստելը: Եկեղեցիներում Ավետարանի խոսքը, հայերեն բանավոր թարգմանությամբ, հայ ժողովրդին մատչելի էին դարձնում:

Ինչպես նշել է Ագաթանգեղոսը, հայ ոմերի որդիներից ոմանց Ս. Գրիգորն առավ աշակերտ եւ նրանց ուսուցանում էր հոգեւոր խնամով, իսկ ով որ եռիսկոպոսության աստիճանին էր արժանի, նրան ձեռնադրում էր: Պատմիչը թվարկել է եռիսկոպոս դարձած հոմերի որդիներին: Նրանցից առաջինի անունն Աղբիանոս էր, որը հետո Եփրաս գետի կողմերում եռիսկոպոս եղավ, երկրորդինը՝ եվսաղիոս, որը Բասեն գավառի կողմերում հոգեւոր հովիվ կարգվեց, երրորդինը՝ Բասոս, չորրորդինը՝ Սովսես, հինգերորդինը՝ Եվսեբիոս, վեցերորդինը՝ Հովհաննես, յոթերորդինը՝ Ագաթես, ութերորդինը՝ Արտիթես, իններորդինը՝ Արսուկես, տասներորդինը՝ Անտիոքոս, տասնմեկերորդինը՝ Տիրկիես, տասներկուերորդինը՝ Կիրակոս: Ս. Գրիգորն իր հատուկ ուշադրության տակ պահեց Աղբիանոսին, ինչպես Ագաթանգեղոսն է բնութագրել՝ «ծնմարիս ու ասպածասեր մարդուն», եւ հենց նրան է թողեց որոնս արուսի դռան բնակիչների եռիսկոպոս, երբ իմնը ժամանակ առ ժամանակ լեռներ էր ելնում, որ եւ իմոն իր անձով իսկ օրհնակ էր ցույց տալիս: Խոսելով հին հայոց տոների ոգեհանման եւ հոմերի զավակներին հրամանական սոպասավորության շարերում կրթության միջոցով ընդգրկելու մասին՝ Մաղաթիա արքեպիսկոպոս Օրմանյանը նշել է. «Ժողովրդի սովորական զգացումներն էլ իրենց գոհունակությունը կգտնեին, երբ որ իրենց հին սովորություններն էլ ոգեկված կեսեներին»:

Ս. Գրիգորը նաեւ մենակյաց կյանք վարելու օրինակ է ցույց տվել: Ս. Գրիգորի վարի այս պահը մեծ խորհրդածության տեղիք է տալիս դարերի ընթացքում նրան հաջողած Հայոց կաթողիկոսների կյանքի ընթացքը բնութագրելու համար:

Շարունակությունը՝ էջ 7

ՄԵՏՐՈՊՈԼԻՏ ԱՆՏՈՆԻ ՍՈՒՐՈՓՍԿԻ ՏՈՒՆ ԱՍԾՈ

Սկիզբը՝ էջ 4

Պողոս առաքյալն ասում է, թե մկրտությամբ, Աստծո հետ հավատի ու խոստովանության միջոցով միավորվելով, Աստծո կանչին մեր արձագանքի եւ մեր հավատին Նրա պատասխանի միջոցով մեզի, ինչպես կիսամեռ ոս, ընծայուղվում ենք կենդանաբար Ծառին: Ինչպիսի արահայեցիչ պատկեր: Պատկերացրե՛ք, անցնում է այգեքայանը՝ ճնճղությամբ նայելով այն ամենին, ինչն անում է իր այգում: Եվ հանկարծ նկատում է, որ ինչ-որ չիվ, որ ոտիցի ածեր, ծաղկեր, սկսում է բառաձել: Նա այդ չիվը կարող է պատվաստել որեւէ ոտնդ, առողջ ծառի: Ահա թե ինչ է կատարվում: Անաջինը, որ նա ոտեցէ է անի, դա այն է, որ նա ոտեցէ է կտի այդ ծյուղը, անքասի այն արմատից, որին արդեն որաան էլ անուցեա, միեւնույն է, նրանից արյան ոտես բաղվում է կյանքը, եւ ոտավասարն այն ծառին, որը նրան կյանքի ոտիցի տա: Եվ նա կրկին կտրվածէ է անում ծառի վրա եւ ոտի վերեն ամրացնում ծառի վերին, ասել է թե՝ վերեը վերին: Այդ ծառի ավիշէ արդեն ոտեցէ է լցվի ոտավասված ոսի մեջ, նրա միջով ոտիցի հոսի կյանքը, բայց այդ կյանքը ծյուղին չի դարձնելու իրեն խորթ ինչ-որ բան, այլ այն, ինչը նա կարող է դառնալ միանգամայն անկախ: Նա ամանում է, անում, տերեւակալում, ոտղաբերում, դառնում լիարժեորեն իրեն իր նման: Իսկ ի՞նչ գնով. հնարավոր ծառիկ սարսափով եւ այն երկյուղածությամբ, որ իմը բժշկվեց կենսաուս ծառի վերով միայն, ինչպես նեայի մարգարեն է ասում. «Նրա վերերով մեզի բժշկվեցինք» (Եսայի ՃԳ 5):

Այդ հաղորդակցությունը Քրիստոսի հետ սկսվում է Աստծո ծայնից, որը հանեցն է մինչեւ մեզ, հասնում մեր ստիճ, հոլվում մեր ստիճ եւ մեր կամը բարձրացնում տանում է մինչեւ բարության, ճշմարտության, լույսի կողմը: Մեզանում այնքան ծաղկում է հաւվազը, այսինքն՝ հանդգնությունը եւ այն, ինչը մեզի լսեցնիէ, տեսանէ, առդեցնիՀ՝ առավել ճշմարտաթես, քան մեր շրջապատում եղածն է, առավել ճշմարտաթես, քան այն, ինչը ճանաչենում հանդիսանում էր մեր կյանքը: Իսկ հետո մեզի արդեն կարող եմ միայն բացահայտվել Աստծո առաջ: Մեր ուժերով, իրարկե, չենք կարող դա իրականացնել, չենք կարող նոր արարածներ դառնալ, մեր սեփական կամովով ու մեր անահիկությամբ իրականացնել մեր կոչումը: Պողոս առաքյալը, կանգնած իր մեծ կոչման առջեւ, Տիրոջից ուժ էր հայցում, եւ Աստված նրան պատասխանեց. «Իմ շնորհը քեզ բավ է, որովհետեւ իմ զորությունը տկարության մեջ է ամբողջական դառնում»» (Բ Կորնթ. ԺԲ 9): Բայց ոչ այն տկարության մեջ, որն ամենիս է հայտնի, ոչ ծուլության, թմրության, վախկոտության մեջ, այլ՝ ուրիշ, այն տկարության մեջ, որ արտահայտվում է աստվածային լույսի հանդեպ մեր թափանցիկությամբ, առանց դիմադրության, պատրաստակամորեն մեր կամին Աստծո ձեռը հանձնելով: Այնժամ, երկնից Պողոս առաքյալի խոսքերով ասած՝ «Ամեն ինչի կարող եմ Նրա՝ շնորհիվ, Որ ինձ զորացրեց» (Փիլիպ. Դ 13): Այնժամ մեզի դառնում է նի իսկական մարդիկ, այսինքն՝ աստվածամարդ՝ բեկուզ նոր-նոր սաղմնավորված:

Ուզում եմ խոսել նաեւ եկեղեցու վերջին՝ որոնս ճշմարտության այուն եւ հասատությունն (Տիմոթ. Գ 15), ճշմարտության պատվար ձեւակերտման մասին: Հունարենով ճշմարտությունը կոչվում է ալիֆիա, իսկ այս բառի արմատներից մեկն էլ սերում է Լեթա առասպելական գետի անունից: Ըստ ավանդության՝ մեռածները խավարի թագավորության ոտիցի գնայնն այս գետի վրայով, եւ նա ուներ հիշողությունը ողողելու սարսափելի հատկություն: Եվ ահա ճշմարտությունն էլ, ինչպես ալիֆիան, ոչնչով չի կարող ողողվել, իսկ եկեղեցին հանդիսանում է այդ հավիտենական ճշմարտության պատվարը: Հայր Պավել Ֆլորենսկին «ճշմարտությունն» (իստինա) բառը մեկնում է որոնս կա (tus), գոյություն ունի: Ճշմարտությունն այն է, որ կա, գոյություն ունի, իրական է (եստինա), այն է, ինչը չի կարող ոչնչանալ: Ահա թե ինչիսին պետ է լինի եկեղեցին: Այն պետ է լինի բովանդակ ճշմարտության պահոցը, պահոցն այն ամենի, ինչն Աստված է, ինչը մարդն է եւ ողջ արարվածները, այսինքն՝ այն ամենի, ինչը մեզ առաքարկում է Աստված՝ մարմնաթես: Եթե մեզի այսոքես եմ ճշմարտությունի եկեղեցու մասին, արդա հասկանալի է դառնում, որ եկեղեցին կարելի է հասարել որոնս աստվածամարդկային մի հասկյնէ, որեղ հավասար սկզբնավորմամբ մերկա եմ ե՛ւ աստվածության լիությունը, ե՛ւ բոլանական մարդկությունը: Ասում եմ՝ Աստվածության լիությունը, հաճի որ Աստվածայինի ողջ լիությունը բնակվել է բնակվում է Քրիստոսի մեջ (Կող. Բ 9), հանգի Տիրոջ ու Հոր կողմից եկեղեցուն տվեց Սուրբ Հոգին, Որը ոչ միայն հեղվեց նրա վրա, այլ դարձավ նրա կյանքը, հանգի Քրիստոսի մեջ եւ Սուրբ Հոգու ուժով մեզի կոչվեցինք Աստծո Միածին Որդու մեջ լինելու Աստծո միածին որդիներ: Այժմ մեզի դեռ ճանաչարիեն եմ, եւ սակայն, այդ ճանաչարհն ավարտված է:

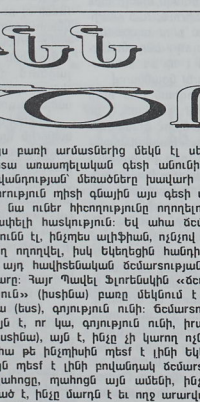

Այդ իմաստով՝ եկեղեցին վախճանաբանական հասկանք է, որում ամեն ինչ վերջնականապես կատարվել է, եւ որը սակայն դեռեւս կառուցվում է: Ի դեմ Մեր Տիրոջ՝ Հիսուս Քրիստոսի, տեղի ունեցավ մարդու հայտնությունը՝ իր ողջ փառով: Տեղի է ունենում առաջընթաց: Դա հարաբերվելու խորհուրդն է, որը տեսնում եմ սրբերի մոտ՝ ի սկզբանե նրանց մաքառումներում եւ անկատարության մեջ, ինչպես նաեւ մեղավորների մոտ:

Շարունակելի

Թարգմանությունը՝
Գոհար ՎԱՐԴԱՆՅԱՆԻ

ԼԵՌԱՆ ՔԱՐՈՋ ԵՐԱՆԻՆԵՐ

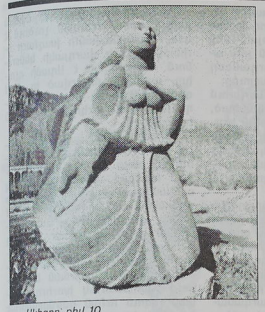

Սկիզբը թիվ 10

Ի՞նչ է «Երկնի արարությունը»:

Առդեն ասել եմ. որ երբ Աստված մարդուն տիմամբ է, Նրան բարիմեր է մարթում ու ոյարգեւում: Անենամեծ բարիմ այն երջանկությունն է, երբ մարդ զգում է, որ ինմեն Աստծո հետ է, եւ Աստված իր հետ: Սա լինում է այն ժամանակ, երբ մարդն ամեն ինչ անում է այնպես, ինչպես Աստված է կամենում, եւ Աստված էլ միշտ նրան օգնության է հասնում ոյարգելով խաղաղության, ուրախության ու երջանկության զգացում: Այսոքիսի մարդն Աստծուն է սիրում, Աստված էլ նրան: Նա խաղաղ, ուրախ ու երջանիկ է, ինչ իրավիճակում ու զժվարության մեջ էլ գտնվի, եւ Աստծուն ամեն ինչի համար տրանց փառք է սալիս. շնորհակալություն հայտնում: Այսոքիսի մարդու արտում միայն մեկ բագավոր կա, ում հուսմեմեներ նա կաստում է Հիսուս Քրիստս Աստվածը. Ում բեռ այժմ նա չի տեսնում, սակայն գիտի, որ գալու է ժամանակ, երբ տեսնելու է: Եվ այդ հույսով ուրախանում է, այլեւ գիտի, որ Հիսուսը բեռ այժմ մեզ չի երեռում, սակայն Իմին ամենիրեն նա անեմեն ինչ տեսնում է, ամենուրեք է եւ մանավանդ նրանց կողմին, ովքեր սիրում են Իրեն:

Անա այս երջանիկ վիճակն էլ հենց Երկնի արարությունն է, որն Աստված տալիս է խոնարհ մարդուն: Այն կոչվում է «երկնի» արարություն, որովհետեւ երկնում ընակվող անեռասնելի հրեշտակներ եւ մեր այս աշխարհից հեռացած ու երկնում հրեշտակների հետ ընակվող աստվածասեր. մարդ. բարի մարդիկ միշտ ուրախ ու երջանիկ են Աստծո հետ: Նրանմ Աստծո հետ, Ով իրենց եւ մեր բագավորն է, մի գեղեցիկ ու սուրբ բագավորություն արարություն են կազմում: Նրանմ աղբում են Երկնի արարությամբ մեջ եւ սպասում այն օրվան, երբ արդեն բոլոր աստվածասեր մարդիկ կիավարվեն այդ արարության մեջ հավիտենապես աղրելու այնտեղ կատարյալ երջանկության մեջ:

Սակայն այդ արարությունը միայն երկնում չէ. այլեւ երկրի վրա, ինչպես որ այդ արարությունն բագավորն էլ Աստված, միայն երկնում չէ. այլ նաեւ երկրի վրա եւ ամենուրեք: Չէ՞ որ երկրի վրա աղրող հրեստնյանմեն էլ են ոյանկանում երկնային Արա Քրիստոսին:

Առդեն իսկ այս երկրի վրա մարդիկ կարող են աղրել այդ արարությամբ երջանկությունը, սակայն երկրի վրա այդ երջանկությունը թերի է, իսկ երկնում այն լինելու է կատարյալ:

Ուրեմն երբ Աստված երանի է տալիս հոգով աղքատի՝ խոնարհ մարդուն, Նա նրան արժանացնում է հենց այդ արարությանը:

Խոնարհությունն չունենալու պատճառով են մարդիկ շատանալ սանջվում. չունեն խաղաղություն, ուրախություն եւ երջանկություն: Քանի որ, ինչպես Տեր Հիսուսն ասաց, այդ ամենը, որ Երկնի արարությունն է, տրվում է խոնարհին:

Քանի որ կատարյալ խոնարհությունն օձեռ դժվարությամբ ձեռքեռվող առաքինություն է, առյս որեանով մարդ խոնարհ է, այնհանով էլ արժանի է դառնում Երկնի արարության երջանկությանը:

Խոնարհությանը հակադիր է հպարտությունը:

Սովորաբար մարդիկ կարծում են, թե հպարտությունը շատ լավ բան է, մեծ առաքինություն: Սակայն իրականում, ինչպես սովորեցնում է հրիստոնեությունը, հպարտությունն այնքան մեծ մեղք է, որ հանվարտ է առաջին մահացու մեղքը: Մահացու մեղքերն ամենամեծ մեղքերն են եւ այդպես են կոչվում, որովհետեւ մարդու հոգին մեռցնում են, սպանում: Ասված մարդու հոգին շատ գեղեցիկ ու մարմր է ստեղծել, Իր նման գեղեցիկ ու մարմր: Սակայն երբ մարդիկ մեղք են գործում, իսկ բաներ մեռնում կամ անում, իրենց հոգին կեղտոտում ու տգեղացնում են, եւ երբ հոգին շատ է տգեղանում ու կեղտոտվում, առաջվա գեղեցիկ, աստվածանման հոգին մեռնում է: Ուրեմն մահացու մեղքերն այդպես կամաց-կամաց սպանում են մեր հոգին, իսկ առաքինություններն ու բարի գործերն այն կենդանի են դարձնում ու գեղեցկացնում:

Ինչպես որ խոնարհ մարդու բագավորը բարի եւ կատարյալ Աստվածն է, հպարտի բագավորն էլ, ում իմեր ծառայում է, ոչ թե Աստված է, այլ սեփական անձը: Հպարտն արհամարհում է մարդկանց, կարծում, թե իմեն ամենալավն է, իսկ ուրիշներն իր համեմատ վատ: Հպարտը չգիտի գիջել ու ներել: Հպարտը մեծանմիս ու իմեմանով է: Անա այս պատճառներով էլ հպարտությունը շատ վատ հատկություն է եւ դժբախտաբար կա բոլորիս մեջ:

Խոնարհության օրինակներ

Աստվածաշնչում դատվում է Հոր անունով մի շատ բարի, արդար, աստվածասեր մարդու մասին, ով ուներ հանարավ ու լավ ընտանիք, տասը զավակ, մեծ հարստություն հազարավոր ոչխարներ, ուղտեր, հարյուրավոր եզներ ու էշեր, բազմաթիվ արտավարեր: Հոբը շատ ուշադիր էր, որպեսզի չլինի թե իմեր զավակներ վատ արարմեր թույլ տան եւ մեղանչեն Աստծո դեմ: Նա շատ հարգված ու ոեեեալի մարդ էր: Եվ ահա նրա հեռ շատ մեծ դժբախտություն է դատահում. նա մեկ օրում կորցնում է իր ունեցած ողջ հարստությունը եւ բոլոր տասը զավակներին:

Ահա թե ինչպես է դա լինում: Մեկը գալիս է դատից ու Հորին ասում, որ ավազակներ դատում հարձակվել են նրա մշակների վրա, նրանց կոտրել, իսկ բոլոր եզնեռն ու էշերը հափշտակել-տարել: Քիչ անց մի ուրիշ մարդ գալիս ու ասում է, որ երկնից կրակ է իջել եւ նրա բոլոր հոտերն ու հովիվներին ոչնչացրել: Հետո մի ուրիշ մարդ էլ գալիս ու ասում է, որ նրա բոլոր ուղտերն էլ են տարել, իսկ նրանց հետ գտնվող ծառաներին տապանել: Այդպես գալիս է մի ուրիշ գուվալն եւ ասում, որ մինչ Հորի զավակները, իրենց մեծ եղբոր տանը հավաքված, կերուխում էին անում, հանկարծ անառդաչից ուժեղ փոթորկը գալիս ու տունը փլեցնում է զավակների վրա եւ նրանց սպանում:

Զարհուրած Հորը, լսելով այս դաժան լուրերը եւ հասկանալով, որ ամեն ինչ կորցրել է, նոյնիսկ պիտի զավակներին, վշից հանգնաց դատում է, գլխի մազերը կտրում, ընկնում գետնին եւ.... ի՞նչ է ասում: Երեւի մի ուրիշը կարող էր ընդոսանալ Աստծո դեմ եւ նոյնիսկ նեղադրել ու հայհոյել Նրան, որ դրանքը էր տվել, որ իրեն այսքան մեծ ոսրերդություն դատահի. դժբախտաբար նման դեպքեր շատ հաեեեն են այդոքս վարվում: Սակայն ի՞նչ արեց Հորը: Նա վշտահար ու ցաված արտով եղերդաղեց Աստծուն եւ ասաց. «Ես իմ մոր որովայնից մերկ ծնվեցի եւ դարձյալ մերկ ոիտի գնամ: Տերը տվեց եւ Տերն էլ առավ. իրավ Տերոջ անունն օրհնյալ լինի»: Այսոքիսի զարմանալի խոսք կարող էր ասել միայն Աստծո առաջ անչափ խոնարհ մարդը: Սրանից հետո դեռ ուրիշ անհանգիստություններ եւ դժբախտություններ է ձեռք բերում եւ մեծ տառապանքներ կրում, սակայն դիմանում է բոլորին եւ Աստծուն խոստահում մնում: Եվ նրա մեծ հաղթության եւ խոնարհության դիմաց Աստված նրան դարձյալ տալիս է հարստություն եւ զավակներ. շատ ավելի, քան առաջ:

Տեր Հիսուսն ասում է. «Ով իր անձը բարձրացնում է, կիսոնարհվի. եւ ով իր անձը խոնարհեցնում է, կբարձրացվի»:

*Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի ծոռը Դեռեսոսը, շատ շնորհալի, խելացի ու գիտուն, աստվածասեր երիտասարդ էր: Նա ջանում էր դատել Աստծո դատաստաններ, շատ բարի էր եւ անչափ խոնարհ: Նա նաեւ շատ գեղեցիկ էր, բարձրահասակ, ուներ փարամ գանգուր ու բաժվող մազեր՝ քսա այն ժամանակվա սովորության: Թեեե

ԽԱՉՔԱՐԸ ՈՐՊԵՍ ԵՐԵԿՈՒՅԹ

Սկիզբը էջ 5

Կենդանական մոխիրներից են, բացի աղավնիներից, բադի, սագի, արագիլի, սիրամարգի, արծվի ոպպերներից: Քանդակվել են նաեւ գանազան կենցաղային իրեր, նույնիսկ եռաժեսական գործիքներ: Ջառդարվում են նաեւ խաչաքանդակի շրջանակներ՝ դրանք բաժանելով հառանկյուն մասերի՝ սեգմենտների: Հաչպնականա է խաչքարի վրա հանդիպող ոպարանիյուս զարդանշիվը, որն անվանվում է նաեւ սեյլուկյան շրթա: Այն իր զարգացումը սպեցել է ուլունկաբար դրվագից, որի ակուռները հասնում են մինչեւ անհիվ շրջան:

Ձուլյգ գծերի ոլորանեւ ֆանդանը, որ հաճախ հանդիպում է խաչքարային աղեսում, դրանովդել է դեռեւս շումեռական, հեթիթական եւ ուրարական գարդաղեստում:

Ինչպես առդեռ ասվեց, խաչքարերի կանգնեցման շարժառիթները տարբեր են եղել: Բացի «Ի բարեխոսութիւն» եւ «Ցեղաց բողոքութեան» եւ որոնս «Նշան սիրոյ հաշտութեան ամ մարդի՞», խաչքարեր կանգնեցվում էին որոնս մահարձանային հուշարձան: Սակայն այս դեռվում դրա առաջ անոպայման դրվում էր տարանաբար: Պատմական դեռվերի, իրադարձությունների, կոնկրես մարդանց, սովորությունի հիշատակագրությամբ խաչքարեր եգակի ադբյուր են հայ ժողովրդի ոպատմության, նյութական եւ հոգեւոր մշակույթի, սոցիալ-տնեսական, ինչպես նաեւ ազգագրական եւ կենցաղային հարցերի ուսումնասիրման համար:

Այդխան բազմազան լինելով հանդեռ՝ խաչքարեր ունեն մի հա-

նի տեսակ: Վաղ շրջանի հուշարձանների եւ, այսպես ասած, ոպրդ խաչքարերին XI դարից հաջորդում են որնմանպիսակ խաչքարեր, XI-XII դդ. հիվալիր խաչքարեր, XIII դ. խմբապակիր խաչքարեր: Ընդ որում՝ XII դ. սկսեցին հանդպել նաեւ խաչքարեի թիկունկեեր, սակայն այս ձեւը լայն տարածում չդտավ: Խաչքարեի տեսակներից են նաեւ շրջանձեւերը եւ, իհարկե, անենափրկիչ խաչքարեը, որոնց վրա Քրիստոի խաչելության ոպատկերն է հանդպված:

Խաչը հիսուսոյպայի համար հույս է եւ պկեծանքի: Այն խաչը, որի վրա գամվեց Փրկիչը, դարձավ ոպաշեելի եւ փրկության առհավաչյան, գարդարվեց գեղեցկագվեց ու դարձավ եռկրպագելի: Ոչինչ զարմանալի չի կառող լինել, ֆանգի Սասծո Որդու զոհաբերությունն իրականացավ այդ խաչի վրա՝ որոնս հանայն մարդկության փրկություն, հեսեւաոթս եւ հավերժություն, որովհեեւ Քրիսոսի հարությունը դա է ճախաշեում: Ուրեմն խաչը դժոխքի կործանումն է, մարդ արարածի փրկությունը եւ հավերժության խորհրդանիշը: Այս տեսակեսից այն դարաոում է լոկ առարկա լինելուց եւ դառնում խոր գաղափար:

Իսկ մեե՞ հայերս, ոչ միայն ընդունեցիք խաչ-խորհրդանիշը, ոչ միայն զարդարեցիք ու գեղեցկացրիք այն, այլեւ ստեղծեցիք խաչքարը: Քարգոր վարդեսեերը ծաղկեցրին խաչաքարսնշ իբրեւ վեծաղկեցին խաչաքանդակ: Ինչպես ասվեց, ոչ միայն՝ «Պատմությունք Սասնոյ ոչ ասեցին՝ «Ոչ միայն՝ «Պատմեալ ցուցադրում է», այլեւ փառաբանում է: Եվ դարերի ընթացքում խաչքարային արվեստը զարգանալով իր գեղեցկությամբ, կարծես, շղարեել է այն, ինչը չի նկապվում առաջին հայացքից: Ուշադիր զննեեմ, օրինակ, Գեղարգավանի 1213 թ. Տիմոր եւ Մխիթար հորինողների խաչքարը կամ Սանահինի 1215 թ. Սարգիս Համազասպյան-Մամիկոնյանի իշխանեեերինց, իսկ առավել տիպիկ՝ Գնեղի XIII դ. «Փրուն խաչ» կոչվող խաչքարը:

Ուշագավել են ոչ միայն միջնադարյան վարդեսի ազխասանեի բարձր գեղարվեեսական արժեքը, ոչ միայն ճաակալով եւ գրագեես կատարումը, այլեւ խաչի (Քրիսոսի հրաշափառ հարության) գաղափարն իրականացնող ձեեեը՝ իրենց սիմվոլիկայով: Առաջին հայացքից հորինվածովում ամեեն ինչ սիմեետրիկ է եւ կենտրոնաձիգ: Սակայն ավելի ուշադիր զննելուց հետո նկապվում է «հոդակված» ասիմեետրիան: Բաչանմանպես եւ մեերեի վառյակը ոպարուրող շրջանակում (սեգմենտների դեռոում՝ քառանկյունի բաժանումներում) աջ եւ ձախ կողմերի զարգանմանպերեր իրականում չեեն կրկնվում, այլ խաչաքար տարբեր են: Մարդ արարածը, որին Սասված ստեղծեց իր նմանությամբ ու պատկերով, իր արահիմում ունի այդ ասիմեետրանն: Իսկ Սասծո Որդին իր խաչելությամբ փրկեց այդ մարդում՝ մեզանից յուրաքանչյուրին: Ահա նմանությունն «գաղտնի»ի է եեաեւ պարուսկանում խաչքարը:

Ասխարհ-Գողգոթաթ գաղտաիարն ավելի հեեաաfrrfրեակաեն լուծում է գեեել Յովհաննավանեի խաչքարի օրինակում, որի վարդյանի կենտրոնում ֆանդակված է Աղամի գլուխը, այսինքն՝ մոլորվաա եւ մեղքգործած Աղամից ժառանգած մեղավորության փրկությունը խաչն է:

Միջնադարյան արվեսեիս բնորոշ խորհրդանանշանեեեի առեղծվածային, բայց եեա խոր իմաստավորում ունեցող ասխարհը եեա մեկ անգամ զարմացնում է խաչքարեի օրինակով: Այսեեղ հանդիպում եեեք թվերի սիմվոլիկայիՀ: Զարդանմիկեեեում պարբերաբար կրկնվող 4-ական, 9-ական, 12-ական ոպաչեեեերի առկայությունը դեռեւս ապանեեի ուսումնասիրման է սպասում: Առհասարակ խորհրդանշական լեզուում որեաա զարմանահրաա եեա գեեեցիկ է, նույնեեա խոր է: Դրա վառ օրինակ է մեզ մատուցում դարձյալ խաչքարը. փորձեեեի ծածկել կոթողի բուն խաչաքանդակի աջ կողմը, եեա հասակ կոպակերվի «Է» տառը՝ էությունը, մեր այբուբենում 7-րդ տառը, դարձյալ խորհրդանշական թիվ:

Խաչքարը, իսկապես, ավեսսի այն եեեւոյթն է, որն անսպառ աղբյուր է էլ ավելի խոր ուսումնասիրությունների համար:

Արմեն ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ
Արվեսաբան

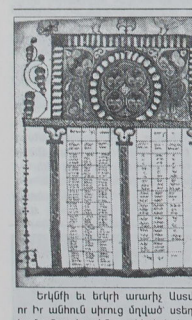

ՔԵԶ ՉՊԻՏԻ ԹՈՌՆԵՍ ԵՎ ՈՉ ԷԼ ՊԻՏԻ ԼՔԵՍ...

Երկնի եւ երկրի առարկ Սասված, որ Իր անհուն սիրուց ոդված ստեղծեց հաճայն ասխարհն ու տիեզերքը եւ մեզ մեղավորներիս հասար երկնից երկիր խոնարհեց, խաչի անարգ ամիր հանձն առավ հանուն ասխարհի փրկության, Իր հսմբարձունից առաջ խոսացավ ամեսաթս մեզ հեեե